211

NASIONAL RI

392

PERPUSTAKAAN NASIONAL

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Bat. Gen.
VI
392

LEGERTOESTANDEN

(EENE ENQUÊTE)

OVERDRUK UIT
„HET NIEUWS VAN DEN DAG VOOR NEDERLANDSCH-INDIË" VAN
16, 17, 18 OCTOBER EN 6, 7, 8, 14, 15, 18, 19, 20, 25, 26 NOVEMBER 1919

DRUK VAN
ALBRECHT & Co.
WELTEVREDEN

Pp. 266,170
VI 392

LEGERTOESTANDEN

(EENE ENQUÈTE)

OVERDRUK UIT
„HET NIEUWS VAN DEN DAG VOOR
NEDERLANDSCH-INDIË" VAN
16, 17, 18 OCTOBER EN 6, 7, 8, 14, 15,
18, 19, 20, 25, 26 NOVEMBER, 1919

DRUK VAN
ALBRECHT & Co.
WELTEVREDEN

BAT.
GENOOTSCHAP
VAN
K. EN W.

PERPUSTAKAAN NASIONAL R.I.
Tanggal 1-07-2010
Nomor Induk 1253/PA-Museum/2010
ISB - ID 909860
ITEM - ID 0000382999
Asal Museum Pusat

LEGERTOESTANDEN

I.

Eene enquète.

Evenals denkelijk al mijne collega's, ontving ik voor een paar weken Brandsteder's brochure: „Ons dappere Indische Leger". Slechts zeer enkele bladen hebben er op gereageerd, en van 's mans uitzetting uit Indië is nog minder nota genomen.

Ten onrechte, naar het mij voorkomt. Waar Brandsteder de stelling poseert, en tracht te bewijzen, dat: „huisvesting, voeding, salarieering, verpleging, enz. enz., kortom het geheele soldatenleven dringt en drijft in de richting van deze beide oorden van Menschvernietiging in Vredestijd: de Militaire Strafgevangenis te Tjimahi en het Straf-detachement te Ngawi," *Ons dapper Indisch Leger*, pag: 8.) daar komt het mij voor dat eene zoo ernstige, zoo gruwelijke beschuldiging niet onbesproken, — kan het zijn: niet onwéérsproken — màg blijven.

Ik heb die brochure van Brandsteder gelezen en herlezen, — „niet zonder sterke aandoening", deelde ik aan Z. Exc. den Leger-commandant mede, — en ik herhaalde in mijn brief aan den Generaal Van Rietschoten de meening dat naar de waarheid der aanklacht een onderzoek diende te worden ingesteld.

En ik vervolgde:

Het komt mij wenschelijk voor, Excellentie, dat aan een strikt onpartijdig, eerlijk, onafhankelijk, waarheidlievend

PERPUSTAKAAN NASIONAL

wel vast. Om het even of die gunstig of ongunstig mochten luiden. Maar.... zélfs mijne tegenstanders erkennen dat ik een waarheidlievend en onbevreesd man ben, zoodat hun gesputter wel niet veel kwaad zal doen.

Ik ben het volmaakt met Uwe Excellentie eens dat het beter is mij in elk garnizoen een ander begeleider toe te voegen.

Ik zou willen beginnen met de kampementen in Weltevreden, infanterie, artillerie, cavalerie en mitrailleurs.

Ik zou zelfs, zoo het mogelijk ware, een etmaal daarin willen doorbrengen, er willen eten en slapen met de soldaten.

Dan het hospitaal.

Vervolgens zou ik mij, b.v. in het eind der volgende week, naar Tjimahi willen begeven, en daar het kampement zien en de militaire gevangenis.

Van Bandoeng uit zou ik naar Semarang willen gaan en dan naar Ngawi.

Mocht Uwe Excellentie, in het belang der volledigheid mijner enquete, het noodig of gewenscht vinden dat ik ook nog andere dingen zie, dan houd ik mij voor Hare wenken ten zeerste aanbevolen.

Hierop — ik deel dit alles volledigheidshalve mee, en om mogelijke verdachtmakingen reeds bij voorbaat te ontzenuwen — gewerd mij een afschrift van het volgende rondschrijven:

Departement van Oorlog.
K a b i n e t.
L. W.

Bandoeng, den 6den October 1919.

Door den directeur van het Nieuws van den Dag van Nederlandsch Indië is mij het verzoek gedaan hem te ver-

gunnen eenige militaire kampementen n.l die te Weltevreden, te Tjimahi, te Bandoeng, te Semarang en te Ngawi, het militair hospitaal te Weltevreden en de militaire strafgevangenis te bezoeken, ten einde te kunnen beoordeelen of de door Brandsteder, in zijn brochure „het dapper Indisch leger" gegeven voorstelling omtrent de huisvesting en de behandeling van onze militairen al dan niet juist is en het publiek dienaangaande te kunnen voorlichten.

Aangezien mijnerzijds — gelet op de inwilliging van een dergelijk verzoek van een volksraadslid — geen bezwaar bestond tegen het verleenen van de gevraagde vergunning, is zulks geschied, onder voorwaarde echter, dat tevens zou kennis genomen worden van hetgeen ter verbetering van de bovengenoemde aangelegenheden in den laatsten tijd is verricht of voorgesteld.

Uiteraard kan bij dat bezoek, waarbij een officier van het garnizoen als begeleider de noodige voorlichting zal moeten verstrekken, alles worden vertoond, medegedeeld en toegestaan, wat te zien of te vernemen gewenscht wordt; natuurlijk met uitzondering van datgene waaromtrent geheimhouding is opgelegd of waardoor de Krijgstucht zou worden geschaad.

Onder aanteekening, dat het bezoek zal aanvangen met de militaire inrichtingen te Weltevreden en nader zal bekend worden gemaakt wanneer de overige garnizoenen zullen worden bezocht, worden de betrokken afdeelingscommandanten uitgenoodigd in elk van de genoemde garnizoenen een officier als begeleider van den heer Wybrands te doen aanwijzen en die in de 1e Militaire Afdeeling bovendien, om den aan te wijzen officier uit te noodigen zich in verbinding te stellen met dien heer ten einde het dezen mogelijk te maken zijn onderzoek aan te vangen.

Overste wenschte mij zelf rond te leiden, en zoo hebben wij dan méér dan drie uren achtereen door de zalen getippeld, de magazijnen, de keukens, de badkamers, de W. C.'s, de blokzalen gezien. De Zanderinrichting, de Röntgen-kamer, de operatiezalen, a l l e s!

Niets werd voor mij verborgen gehouden; ik werd toegelaten bij de bereiding van het eten, bij de distributie er van, bij het nuttigen der maaltijden. Ik heb het eten geproefd, en de porties per man gekeurd; ik heb mij vrijelijk met de patienten kunnen onderhouden — waarbij de mij begeleidende doctoren en officieren zich verwijderden — in het kort: men heeft mij in mijn onderzoek op loyale wijze gesteund, en gezorgd dat het door n i e t s „officieels" beïnvloed werd.

Welnu, ziehier mijn oordeel: het Militair Hospitaal te Weltevreden is eene ziekeninrichting welke aan zéér hoogé materieele eischen voldoet! Zij is niet volmáákt, — ofschoon b.v.b. de Operatie-zalen, en de inrichting voor Röntgen-stralen k u n n e n w e d ij v e r e n m e t h e t b e s t e v a n d i e n a a r d t e r w e r e l d, — (de Zanderinrichting is nu al heel goed en men verwacht binnenkort verscheidene moderne toestellen) — zij is dus niet volmáákt, maar men werkt met toewijding en ijver aan mogelijke verbeteringen.

Toen ik binnenkwam, werd ik aanstonds aangenaam getroffen door de ruimte, orde, de stilte op het groote voorhof.

En toen ik door de zieken-zalen wandelde, mij nu en dan aan een bed ophoudende om met een patient te praten, kreeg ik dienzelfden r u s t i g e n indruk. De onmetelijke ruimte van het Hospitaal is scrupuleus zindelijk: ik heb geen s t o f j e gezien. Alle zalen zijn door ijzergaas muskieten-vrij gemaakt; de patienten hebben dus geen klamboes noodig, liggen frisscher, en men kan het bed-ongedierte beter bestrijden. Ook dient daartoe het geleidelijk vervangen der altijd twijfelachtig-zindelijke en ongemakkelijke strookzakken door gespannen lig-zeilen. Voor ernstige zieken komt daar een kapokmatras boven op.

***

ARSIP NASIONAL RI

Men kan eigenlijk niet aan een beschrijving van het Hospitaal beginnen, zich wagen aan eene appreciatie er van, zonder vooraf te gewagen van den grootsten kanker dezer inrichting: het verblijf daarin van honderden lijders aan min of meer ernstige geslachtsziekten. Ik zal, in mijne opstellen over de kaserneering der militairen, en het instituut der huishoudsters, nog gelegenheid te over hebben om op dit lastig en netelig chapiter terug te komen. Laat ik thans even constateeren dat, volgens Dr. van Gulik, gisteren van de ongeveer 600 verpleegden er zoo wat 500 feitelijk niet in het Hospitaal thuis behoorden.

Volgens het zeer practische idee van Dr. Merz behoorden die afzonderlijk verpleegd te worden,.... (ik zou zeggen in een kampement ergens in de bergen, met flink prikkeldraad er om, en zonder vrouwen in de buurt) .... en aan lichte werkzaamheden te worden gezet.

Terwijl zij nu den tijd van doctoren en verplegings-personeel in beslag nemen, lastig en veel-eischend zijn, zich zelf en anderen vervelen. Om billijk te zijn denke men zich ook in hun toestand in. (Wij zullen nu de „schuldvraag" er maar buiten laten. Heel véél ziekten ontstaan door „eigen schuld", al is die in het onderhavige geval wat gemakkelijker aan te toonen).

Maar ziedaar: honderden jonge kerels, voor het meerendeel „gezond van hart" zooals men zegt, met gods-ter-wereld n i e t s te doen, liggen daar weken en soms maanden opgesloten. Zij vervelen zich dood, zij hebben meestal geen lust in lectuur, ledigheid is des duivels oorkussen, en dus „kankeren" zij, worden onhebbelijk en recalcitrant.

Hunne eenige uitspanning — als die van passagiers op eene mailboot — is het eten. Er daar mopperen zij over, ook precies als die passagiers, ... en met een weinig méér recht.

Laat ik op den voorgrond zeggen dat het eten g o e d is, uitmuntend toebereid, en van voortreffelijke qualiteit. Ik heb het brood gegeten, de soep, de boonen, de rijst, de sajor, de

toespijs, het vleesch, de aardappelen, de kaas, de groenten. Al wilde ik, ik zou er geene aanmerking op kunnen maken. Maar.... de menschen krijgen juist even genoeg! (Let wel dat ik het hier uitsluitend over die speciale patienten heb, groote eters voor het meerendeel, en die liever véél, dan voedzame spijs verlangen).

— Het Hospitaal is geene vetmestingsinrichting! redeneeren de doctoren. De menschen krijgen hun aantal calorieën, en men dient daarbij in aanmerking te nemen dat zij geen slag werk uitvoeren. Sommigen zijn zelfs zóó melig, dat zij het wasschen van hun servies, — hetgeen volgens de voorschriften voor die patienten door elk gebruiker persoonlijk moet geschieden — uitbesteden aan makkers van de zaal. [1])

Ik kan dit alles niet tegenspreken.

Maar ik wensch toch dit in het licht te stellen. De menschen krijgen om ½ 5 's avonds hun laatsten maaltijd. Genoeg, maar niet over. En dan moeten ze wachten tot ½ 7 's morgens van den volgenden dag: veertien uur lang! Dit is wel een beetje kras, meen ik, en men zou zonder bezwaar aan de menschen die het verlangden des avonds om 8 uur een stuk brood kunnen geven. Dat zou aan de gegrondheid van sommiger klachten aanstonds een einde maken.

En ziedaar: dit is op mijn wóórd ook het eenige minder goede wat ik in het Hospitaal heb gezien!

Ik zal U morgen meer verhalen omtrent de uitstekende sanitaire inrichting van dit bewonderenswaardig zieken-huis, waarvan een onverantwoordelijk Bataviaasch blad op crimineel lichtzinnige wijze durfde beweren „dat de toestand er ellendig, slecht, verschrikkelijk was".

---

1) Dat is zoo.... en zij kláágden er over tegen mij, wilden afzonderlijk personeel voor dat werkje!! K. W.

III.

De kamers voor 1e klasse patienten, voor Officieren en hunne dames, voor betalende burgerzieken, en zelfs voor onderluitenants en adjudanten-onderofficier, sla ik over.

Dat is te zeggen: ik heb ze wel gezien, natuurlijk; ze waren heel goed, en zooals alles in dit hospitaal kraakzindelijk, [1]) maar ik had meer in het bizonder te maken met wat voor den korporaal en den soldaat is bestemd.

Ik heb gevraagd naar zijne bewassching en verschooning, hij krijgt éénmaal in de drie dagen schoon linnen — (ik vind dit wat schriel voor een tropisch klimaat) — en méér wanneer hij zich door den aard zijner ziekte bevuilt.

Het bed-linnen zag er bij mijne komst zonder uitzondering frisch en zindelijk uit.

Het is een leugen wat geschreven staat in het *Bat. Nwsbl.* van 22 Maart over de badkamers en W. C.'s.

Er is daar water genoeg. Maar patienten-met-vrouwenziekte zijn dikwijls te .... onverschillig om het spoel-apparaat in werking te brengen; zij vernielen en beschadigen veeleer moedwillig wat tot hun nut en genoegen is uitgedacht.

Er is b.v. eene leeszaal, met biljard (!!) in het Hospitaal. En de kapitein De R., de administratieve chef, kwam op het denkbeeld om er een leestrommel van K o l ff te zetten, opdat de patienten wat lectuur zouden hebben.

De illustraties werden op kwaadwillige manier gescheurd en bevuild — ik heb ze gezien! —zoodat van de proef moest worden afgezien.

Dit alles geldt bij uitsluiting van de geslachts-zieken alleen. De werkelijke z i e k e n, de koorts-, de typhus-, de dysenterie-

---

1) De Heer W. telefoneerde mij heden dat zijne drie zeer jonge kinderen voor d i p h t e r i t i s in de barak voor besmetteljke ziekten waren verpleegd. Vijf weken lang. D e r d e k l a s s e. En de kinderen hadden het er uitstekend gehad. K. W.

lijders, de geopereerden.... zij klagen niet, zij zijn niet lastig, maar dankbaar voor wat men voor hen doet.

***

Kijk, ik zal U een staaltje meedeelen van die V.-patienten, die eeuwige mopperaars.

Ik was in de keukens geweest, had mij laten opscheppen „wat de pot schafte", dus gewone voeding! Bruine boonen met uien-saus, gebraden varkenskluif. Voor eene andere categorie: groente-soep met vleesch, zachte rijst met boter en suiker.

Ik had alles niet alleen goed, maar zelfs zéér goed bevonden. Ik ben óók soldaat en korporaal geweest, al is het nu 35 jaar geleden, in de Oranje Nassau-Kaserne te Amsterdam, en weet heel goed van soldaten-eten mee te praten.... zoo goed als van de meesterstukken der Parijsche kookkunst. De zaak is dat ik 'n weinig *gourmet* ben, — dat mag, als je naar de zestig loopt — en eene vrij uitgebreide ondervinding heb op het gebied van wat lekker en niet lekker is.

Wel, ik herhaal, ik had die groente-soep, dat vleesch en die boonen geproefd en er met smaak van gegeten. Het eten was lekker.

Nu, wij kwamen daarna op de zaal, waar de mannen hun maal zaten te gebruiken. De Overste vroeg aan één hunner: „Hoe is het eten?" maar moest zijne vraag herhalen, daar de soldaat, vrij ongemanierd, eerst geen antwoord gaf.

De man draaide zich toen om, keek den hoofd-officier over zijn schouder aan, en antwoordde op vlegelachtigen toon: „Hm! 't Kàn d'r mee door!".

Toen liep de gal mij toch bij na over, want ik had ditzelfde eten geene twee minuten te voren geproefd en zéér goed bevon-

den. Maar de Overste is blijkbaar wel aan zulke dingen gewend, want hij gaf mij een knipoogje, als om te zeggen: „Ge ziet hoe het is"....

Ik moet zeggen dat ik op de eigenlijke z i e k e n-z a l e n zulke stuitende staaltjes van ondankbaarheid en onbeschoftheid niet heb meegemaakt. En ook deze „speciale" zieken waren niet a l l e n met hetzelfde sop overgoten, ofschoon de meesten toch wel klaagden over de h.i. te geringe h o e v e e l h e i d voedsel. Alleen een paar Duitsche zeelieden(!) verklaarden zich geheel voldaan en tevreden. Wel typisch!

***

Om nog even bij het éét-chapiter te blijven: het Hospitaal heeft nog geen zgn. S e n k i n g-kook-ketels, waarvan ik in de diverse kampementen de goede werking zag. De rijst en de aardappelen worden nog op de ouderwetsche wijze gekookt. Het verdient m.i. aanbeveling om daarin verandering te brengen.

Wat de distributie van het voedsel aangaat, die is zeer goed georganiseerd.

Iedere zaal krijgt hare a f g e w o g e n hoeveelheid; het gewicht wordt gecontroleerd door de sergeanten-ziekenopzichters, en is in overeenstemming met het aantal patienten. De laatsten v e r d e e l e n het eten zèlf.

Daardoor worden alweer haken-en-oogen voorkomen.

Er is per dag in het Hospitaal 340 Liter melk noodig. 320 Liter komen van Tjisaroea, 's morgens 200 Liter en 's avonds 120 Liter; het tekort wordt met goede blikkenmelk aangevuld; van de laatste maakt men puddingen of zulke dingen.

Het ziet er achter die keuken een beetje uit als bij Stam & Weijns: blikjes, hammen, *Saucis-de-boulogne,* rookvleesch .... allemaal voor het ontbijt der patienten. G e w o n e v o e d i n g!!....

PERPUSTAKAAN NASIONAL

Neen, heusch, er wordt hier in Indië voor den z i e k e n soldaat althans op behoorlijke wijze gezorgd! Dit durf ik tegenover ieder staande houden.

En de klachten in het *Bat. Nwsbl.* van 24, 25 en 26 Maart over: onzindelijkheid, vuile eetzaal, sajor als gootwater, algeheel gebrek aan toezicht op de spijs-distributie waren t o e n vermoedelijk, en zijn thans zeer zeker g e h é é l o n j u i s t.

***

Is de Röntgen-inrichting voortreffelijk, de Operatie-zaal is een w o n d e r. Zoo hoog, zoo ruim, zoo ongeloofelijk zindelijk en licht! En de daarbij behoorende badkamers, instrumentkamers, kamers voor narcose en desinfectie, zij kunnen den toets der meest onwelwillende critiek doorstaan. Het is niet mogelijk er eene fout te vinden.

In d i t opzicht staat het Hospitaal te Weltevreden bovenaan, ofschoon Dr. Van Gulik mij meedeelde dat het Hospitaal te Soerabaia i n a l g e m e e n e n z i n nog beter was.

Ik heb hier nog de barakken voor besmettelijke zieken gezien, de kamers voor onderofficieren, die voor onderofficiersvrouwen en soldaten-vrouwen, zoowel als -huishoudsters en -kinderen.

Natuurlijk kan ik niet beoordeelen hoe de verpleging daar en elders is, ik bedoel: of er niet wel eens fouten worden gemaakt.

Maar, het is mijn lot geweest in vroeger jaren om veel ziek te zijn; ik heb lange maanden hier en daar in allerlei ziekenhuizen doorgebracht: in Smyrna, in Cairo, in Amsterdam, in Ede, in Singapore....

Daardoor krijg-je er kijk op. En als men dan zoo onaangemeld komt binnenvallen, gelijk ik hier deed in de kraamkamer

en de kinderkamer, en de verpleegsters zijn op haar post, alles is zindelijk en in orde, de kinder-patientjes monter en naar eten verlangend en de dames zonder klachten.... dan mag men tot de conclusie komen: „de boel marcheert hier!"

En dit is mijn indruk van het geheele Hospitaal, een indruk die versterkt werd door gesprekken met verschillende patiënten, op verschillende zalen.

IV.

Na eene vrij vermoeiende, maar prachtige reis over en door Midden-Java ben ik gisteravond te Weltevreden teruggekeerd en zet mij aanstonds tot het ordenen mijner talrijke aanteekeningen.

Maar voordat ik er toe overga om die uit te werken tot artikelen, waarin ik mijne bevindingen bekend stel, moet mij eene opmerking van het hart.

De soldaten maken het hunnen vrienden — en ik reken mij daartoe, al is mijne welwillendheid zonder eenige de minste sentimentaliteit — niet gemakkelijk. Mijn eerste artikel over het Militair Hospitaal te Weltevreden was nog nauwelijks verschenen, of in den avond van dien 17den Oct. kwam een jong soldaat mij aan mijne woning uitschelden.... omdat ik iets goeds van die zieken-inrichting had durven zeggen. Dat ik de partij van zekere categorie van patienten had genomen, in zooverre dat ik pleitte voor eene vermeerdering van hun rantsoen, negeerde de brave jongen.

Den volgenden dag was ik van leer getrokken tegen de zgn. V-patiënten: lastige en veel-eischende menschen, die — absoluut door eigen schuld — n i e t presteeren waarvoor zij zijn aangenomen; die hunne contractueele verplichtingen dus n i e t nakomen, maar toch allemans-praats hebben tegen de andere, de b e t a l e n d e partij: en dat zijn Gij en ik, lezer!.... toen kwamen er drie militairen 's avonds om 9 uur bij mij, moesten

PERPUSTAKAAN NASIONAL

en zouden mij spreken, en gingen luid mopperend weg omdat ik hun liet beduiden dat ik overdag op mijn kantoor voor iedereen toegankelijk was, maar des avonds na mijne dagtaak óók naar rust verlangde. De opmerkingen der Heeren waren het tegendeel van welwillend.

Dit nu zou nog van minder belang zijn, maar de *Soldatenkrant* van 31 Oct. l.l. wekt — vóór de publicatie mijner bevindingen — twijfel aan de juistheid er van,.... wat niet zeer diplomatiek is van het blad. Want indien ik nu eens de gegrondheid van enkele of van alle grieven erkende?

De Redactie van genoemd orgaan heeft het vooral over mijn — niet ingewilligd — verzoek om 24 uur in de kaserne door te brengen, en zegt daarvan:

> „24 uren om het leven der soldaten te kunnen beschrijven, 24 uren om een brochure als „Ons Dappere Indische Leger" er een is, samengesteld uit de verklaringen van soldaten (geen bloedjes doch mannen, die jaren in het Indische Leger verblijf hielden) te kunnen weerleggen.
>
> 24 uur om zich in te werken in het soldatenleven, terwijl er massaas vergrijsde officieren zijn, die dat leven nog niet kennen, terwijl zij toch dagelijks in de kazernes vertoefden.
>
> Een jaar is daarvoor nog niet voldoende, al vertoeft gij een jaar in deze kampementen, waar niemand recht heeft op een bepaalde huisvesting, doch waar de ruimte voldoende moet zijn, dan nog ziet gij niet het werkelijke leven van Jan fuselier, dan ziet gij niet de meer dan ergerlijke rechts-positie, dan ziet gij niet de zorgen, die Jan dagelijks kwellen om rond te komen van zijn schamel loon, dan ziet gij niet hoe Jan, ziek zijnde, in de militaire ziekeninrichtingen of bij den Garnizoensdokter wordt be (?) handeld, dan ziet gij niet het verouderde strafstelsel, waaronder Jan gebukt gaat, gij ziet niet de loop der zaken in z'n verband, die Jan voert naar Ngawi en Tjimahi, in één dag kunt gij niet oordeelen over de voeding, die Jan dage-

lijks wordt voorgezet, gij ziet niet de ellende die Jan meemaakt op manoeuvres en in de rimboe, welke ellende hen tot de drank drijft en in de garnizoenen tot drank en kampong-leven, de wegen die voeren naar Ngawi en Tjimahi.

Neen K.W., zoolang gij Uw ondervinding van het soldatenleven moet opdoen in 24 uren tijd, zoolang kan, neen moogt gij niet schrijven over dat leven, wilt gij eerlijk zijn en blijven.

Waarschijnlijk zult gij hiertegen inbrengen, dat gij door ondervraging der soldaten nog iets dieper in het stelsel kunt doorbrengen, doch laat ik U teleurstellen.

De soldaat praat daar niet graag over. Slechts met horten en stooten komt hij naar voren met zijn grieven en dan nog maar alleen bij menschen, die blijken hebben gegeven ook inderdaad iets voor hem te willen doen.

En gij, die al vooruit hebt gezegd, dat het Uw doel is, de waarheden door hen zelf meegemaakt en aan ons opgezonden ter publicatie, deze waarheden te weerleggen, gij kunt er zeker van zijn hun monden gesloten te vinden".

Tot zoover het blad.

Ik heb n i e t gezegd dat het mijn doel was om de waarheid te weerleggen. De soldaat spreekt wèl gemakkelijk over zijne grieven; ik heb uren lang met de menschen zitten boomen, op hunne *chambrée,* alléén met hen, en zij waren openhartig en vriendschappelijk met mij, begrijpende dat ik mij de opofferingen aan tijd, geld en moeite getroostte niet in mijn, maar in h u n belang. Ik heb een zeer langdurig onderhoud gehad met den Generaal Van Rietschoten, in diens paleis te Bandoeng .... en ik heb zitten praten met een man in zijn cel in de gevangenis te Tjimahi, waar hij in afzondering zat wegens zeer ernstige — door hem niet ontkende — vergrijpen tegen de tucht.

Zeer zeker kan iemand in 24 uur niet het geheele soldatenleven peilen.... iemand die van de Maan kwam vallen, bedoel ik.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

Maar wij zijn toch niet voor niets bijna zestig jaar geworden, hebben wel zoo het een en ander gezien, óók van het soldatenleven, hier en elders, en hebben, vooral: lééren zien.

Door eigen oogen! Daartoe had ik ook thans gelegenheid. Ik ben te Magelang in de blokzaal van het Hospitaal geweest, alléén: de Heeren Drs. Neeb en Gerritsen lieten mij volle vrijheid om met de menschen te spreken, — zooals alle officieren volkomen loyaal voortdurend hebben gedaan, — en heb daar hartelijk gesproken met menschen die, wegens het deelnemen aan een „Soldatenraad", tot zware gevangenis-straffen staan te worden veroordeeld. Die mannen waren niet mokkend en niet mak; ik vond er flinke kerels bij, helaas op een dwaalspoor gebracht door onverteerde lectuur, maar die, bij oordeelkundiger behandeling door hunne directe superieuren, vroeger, wellicht niet zoo ver zouden zijn gekomen. Ik telegrafeerde daarover aan dit blad, op den 29sten Oct. en sprak het uit hoezeer ik getroffen was door hunne welleVende manieren en beschaafde, heldere wijze van zich uit te drukken.

En het is interessant om te bemerken, dat de leiders der ontevredenheid dikwijls intellectueel niet de eersten de besten zijn.

Wat dan ook van — sommiger! — karakter en moraal moge worden gezegd,.... hun hóófd is in den regel best in orde.

Ligt hierin geene vingerwijzing? Met redeneering en overreding, met belangstelling en zorg, krijgt men van die lieden meer gedaan dan met starre tucht alléén!

En ik geloof met groote voldoening te kunnen constateeren, dat dit ook de meening is van de Leger-autoriteiten, van den Generaal Van Rietschoten in de eerste plaats.
Gelijk ik in de volgende opstellen hoop aan te toonen.

Doch zooals gezegd, de vóór het verschijnen mijner artikelen reeds daarop uitgebrachte onwelwillende critiek maakt mij het schrijven er van niet gemakkelijker.

Ik zal tòch zeggen wat ik te zeggen heb, onbewogen door lof of blaam: een vriend van „Plato".... hij zij dan fuselier of kapitein.... een grooter vriend van de waarheid!

***

„Als men het kleine met het groote mag vergelijken".... Brandsteder's brochure „Ons dapper Indisch Leger" doet eenigzins denken aan „Le Feu" van Henri Barbusse.

Beiden zijn *défaitisten;* beiden zijn overtuigd en eerlijk; beider boek is *bijna* gehéél waar — schrikt niet! — en dáárdoor door dat bijna èn door die waarheid, allerverderfelijkst van strekking.

Het leven van den Franschen soldaat in de loopgraven wàs dikwijls ellendig bovenmate: als het regende; als de granaten neerdonderden, dicht als hagel; als vrienden en kameraden nevens hem vielen, tot vormlooze tronken verminkt door de scherven; als het eten schaarsch en slecht was, en slaap onmogelijk; als de gedachte aan bruid, en ouders, en vrouw en kinderen pijn deed en tot eene schrijning van wanhoop werd.

Desgelijks heeft Brandsteder gelijk waar hij spreekt over den troosteloozen aanblik van eene overvulde soldatenkamer, met kibbelende huishoudsters en schreeuwende, vieze kinderen; waar hij toornt over „de kampong" waarin de soldaat zijn heil moet zoeken, somtijds gedwongen, wanneer hij eens voor eene enkele maal aan de onvermijdelijke uniform, en de eeuwigdurende militaire omgeving wil ontkomen.

Maar het regende niet altijd gedurende den oorlog; niet voordurend werden de Fransche *tranchées* overstelpt door kogels; herhaaldelijk legden de vijanden het loodje, en de brieven van huis ademden moed, en hoop, en vertrouwen, en liefde.

Evenzoo hier. Het leven van den Indischen soldaat is niet alléén ontbering: het heeft zijne genoegens zoowel als elk ander bestaan; ook in de soldatenkamer schijnt soms de zon ....

PERPUSTAKAAN NASIONAL

Indien Ge mij de vergelijking veroorlooft: wat zoudt ge denken van eene fotografie die uitsluitend de schaduw partijen gaf, geen licht, alleen het donker. Natuurlijk was dat donker wáár: de lens kan niet liegen. Maar zou die foto een juist beeld van de werkelijkheid geven? Gij weet wel van beter.

En waarom spreekt Brandsteder dan uitsluitend van Ngawi of Tjimahi, als de noodzakelijke eindpunten van eene militaire loopbaan, buiten welke geene keus is? Waarom negeert hij, schijnbaar opzettelijk, de Kaderscholen.

Zie, ik zal U twee beelden voor oogen voeren: het eene van eene soldaten-kamer van het 15e Bataljon te Bandoeng; het ander van eene kaderschool te Tjimahi, de klasse waar soldaten worden opgeleid tot korporaal en onder-officier: het donker en het licht.

Waarom is er geen dagverblijf voor de 2e en 3e compagnie van dat 15e Bataljon? En geen voldoende mandi-water? Waarom is er zelfs geen behoorlijk licht in de *chambrées* dier militairen, des avonds?

Ik ben daar na donker naar toe gegaan, om ook eens een indruk te krijgen nà den dienst, als de man vrij is, verder. En mijne impressie was sterk genoeg.

Zoo somber, zoo troosteloos waren die kamers! De bedden stonden ordelijk, het is waar, maar de gescheurde en gerafelde ligmatjes er op, de rommel veroorzaakt door het tezamenwonen van zooveel menschen, die feitelijk geen plaats hebben tot berging van hun goed, en altijd door wat wij noemen „een kofferleven" moeten leiden, zij maakten een onbeschrijfelijk armoedigen, ongezelligen, unheimischen indruk.

Er was geene gelegenheid om behoorlijk te zitten: ik nam plaats op den stroozak van een der mannen, de anderen ston-

den om mij heen, en het licht was zoo slecht dat ik moeite had om enkele korte notities te maken.

Een paar soldaten, die „van wacht" kwamen, lieten mij hun avondeten zien, en proeven. Het was koud, onsmakelijk, ongenietbaar. Kon dat niet warm zijn gehouden? Kon daar niet wat meer l i c h t zijn geweest in dat soldaten-verblijf? Kon het niet behoorlijk gewit zijn, helder en zindelijk tenminste, waar alle geriefelijkheid reeds was uitgesloten. Mijn Hemel, de m e n s c h e n m o e s t e n d a a r t o c h h u n l e v e n s l i j t e n, jaren achtereen! Kon daar niet wat meer zorg, wat meer belangstelling aan die détails zijn besteed, voor den man worden getoond?

Zie, ik wil hier niet beschuldigen, maar slechts herhalen wat de Generaal Van Rietschoten mij zeide: „Meneer W., U dient niet te vergeten dat bij 'n paar honderd compagnies-commandanten er zeker wel enkele zullen zijn die niet van mijne principes zijn doordrongen. Menschen blijven menschen!"

Dat is zoo. Het is ook voor soldaten waar. En ik gevoelde daar, in die onzéggelijk sombere *chambrée*, de b ij n a volstrekte wáárheid van Brandsteder's woorden: „Jan is een „mensch en geen bos stroo. Stel U eens in zijne plaats: Uw ge„zellig goedgemeubeld huis vervangen door de krib van de „*chambrée* met de bekende modelkist er onder. Geen vrouw en „kinderen, maar eene huishoudster en het tangsi-kroost, op„groeiend in ontucht. Wacht eerst eens of gij, die nu toch ook „niet vies zijt van een borrel, Uw leed niet in den drank zou „verzetten."

Dit is een van de duisterste herinneringen der laatste weken. Ik geloof niet te ver te gaan wanneer ik constateer dat voor den zieken soldaat g o e d, v o o r d e n g e s t r a f t e n s o l d a a t v o o r t r e f f e l ij k wordt gezorgd — (in Tjimahi spelen de gevangenen na afloop van het volstrekt niet zware werk geregeld voetbal op het binnenplein!) — maar dat voor den g e z o n d e n, oppassenden militair het laatste woord in zake van verpleging nog lang niet gesproken is.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

En wat het meest treft in dit ons Indisch leger is het voor eene militaire instelling zoo vreemd gebrek aan u n i f o r m i t e i t.

Bijna geen twee compagnieën worden op geheel dezelfde wijze gelegerd en gevoed: naast troepen die inderdaad gegronde reden tot klachten hebben, vindt men er die, door de onverpoosde zorg van hun kapitein, in belangrijke mate beter af zijn dan hunne kameraden. En het eerste mocht toch niet voorkomen, dunkt mij.

V.

Gisteren gaf ik het sombere, neerdrukkende beeld van eene soldaten-kamer te Bandoeng.

Er zijn er méér zoo, helaas. In de zgn. Würtembergsche kaserne te Semarang liggen tegenwoordig geene of zeer weinige Europeesche minderen meer: men heeft hun geest aan de zedelijke besmetting van het I n s u l i n d e-centrum onttrokken .... en hun lichaam vaart daar eveneens wel bij.

B o e, wat een hol! En hoe is het mogelijk dat men in dit frissche, ruime, zonnige, vrije Indië tot voor zeer kort Hollandsche jongens heeft laten wonen in zulk een ignobel, muf, stinkend menschen-pakhuis.... om zich dan te verwonderen, naderhand, dat die menschen er ontevreden, en kribbig, en recalcitrant werden.

Er wonen nu nog Inlanders.... èn Europeesche onderofficieren. De kamers der laatsten zijn hokken; die der eersten zouden voor provoost-lokaal m.i. wat àl te somber zijn.....

Dat is de Wurtembergsche kaserne, wat de *chambrées* aangaat. En over waschgelegenheid, keukens, privaten, vrouwenloods, etc. etc. spreek ik maar niet: het leed is weldra geleden.

Voor het einde dezes jaars vertrekt het eerste échélon naar het ruime, fraaie kampement op Djati-ngaleh, om in Maart e.k. door de tweede helft gevolgd te worden.

Dan zullen Inlandsche troepen — er komen bij de 750 man, hoor ik — de beste huisvesting hebben van geheel Indië, misschien wel van geheel Azië. Europeanen wil men niet in de buurt van Semarang; de „roode" vrienden van Jan Fuselier zijn er oorzaak van dat hem het fortuintje dezer geriefelijke, gezonde en luchtige woonplaats voorloopig ontgaat.

En nu wij toch aan de slechte kasernes toe zijn, laat men het cavalerie-kampement te Petodjo, alhier, niet weggooien! Want dat kan ook meepraten als men het over oude cavaljes heeft. Ik zou mijn ergsten vijand niet willen veroordeelen om daar een jaar te moeten wonen; 14 dagen in de (nu afgekeurde) provoost doen iemand, dunkt mij, verlangen naar de genietingen van het vagevuur, en het „dagverblijf" der onder-officieren (*sic*!), de plaats dus waar deze gegradueerden ontspanning moeten vinden na hun dienst, of in de uren welke deze hun vrijlaat, is een smerig, verveloos, ongezellig krot.

Men kan zich daaruit misschien eene voorstelling vormen hoe het er in de kamers der manschappen uitziet. Misschien!

* * *

Men gaat dat alles nu verbeteren. Met lofwaardigen ijver, en uit — bijna! — onbekrompen beurs. En wij willen hopen en vertrouwen, mèt allen die het wel meenen met deze kolonie, dat het niet te laat moge zijn. Het is in elk geval laat genoeg! En spoed is dus dubbel gewenscht.

Ziehier wat ik hieromtrent van bevoegde zijde vernam:

„Te Weltevreden is de bouw van een nieuw kampement voor het escadron cavalerie aldaar aangevangen; de bouw van een dergelijk kampement voor het 10e of het 20e bataljon zal op een der eerstvolgende begrootingen worden gebracht, evenals nieuwbouw van een kampement voor het 11e bataljon (Mr. Cornelis)."

PERPUSTAKAAN NASIONAL

Ja, „op een der eerstvolgende begrootingen.....!"

Dat k l i n k t heel troostrijk. En hoe lang zal Jan Fuselier dus nog moeten blijven wonen op Senen? Ik bedoel: hoeveel j a r e n? Want vlùg gaan zulke dingen niet in ons goede land; nòch het brengen op de begrooting, nòch het toestaan van het geld, nòch het verwerken er van. Intusschen zit de soldaat in zijne oude, feitelijk afgekeurde, sombere en ongeriefelijke kamer, op Senen en elders.... en hoopt op „eene der eerstvolgende begrootingen" terwijl zijn jonge leven voorbijgaat. Zit daar en hóópt.... als hij ten minste niet kankert en zijn.... tegen de krib zet, om eens z i j n e taal te spreken.

Bij de door den Generaal Van Rietschoten voorgestelde en bereids door het Opperbestuur goedgekeurde landaardsgewijze indeeling van de compagnieën, aan de uitvoering van welken maatregel dezer dagen zal kunnen worden begonnen, zal gelegenheid bestaan om de huisvesting van de verschillende groepen van militairen te verbeteren.

Dit is eene felicitatie waard. Die afschuwelijke en domme „gemengde compagnie" — eene uitvinding van geborneerdkoppige vroegere leiders — maakte de kapiteins wanhopig, daar zij dikwijls met drie landaarden te doen hadden, elk met verschillende wenschen, begrippen, vooroordeelen.... en het onmogelijk allen naar den zin konden maken, al zóó niet waar het de legering en huisvesting betrof. D i e zal dus nu in de eerste plaats verbeterd kunnen worden.

Mede wordt de gelegenheid daartoe geboden door de sedert enkele dagen getroffen bepaling, dat een deel van de gehuwde niet-europeesche onderofficieren vergund wordt ten laste van het gouvernement woningen te betrekken buiten de kampementen, in afwachting van den bouw van gouvts. woningen. Daardoor komen de tot dusver door hen geoccupeerde verblijven in de kampementen vrij.

Dat in den laatsten tijd in de garnizoenen tal van woningen voor gehuwde onderofficieren en de minderen zijn verrezen, en

aan hen wien een dergelijke woning niet kon worden aangewezen de volle huur voor particuliere woningen wordt vergoed; dat de in de kampementen gehuisvesten, wier verblijven niet voldoen aan billijke eischen, een maandelijksche schadeloosstelling genieten; dat in de daarvoor in aanmerking komende garnizoenen doorgangshuizen voor doortrekkende onderofficieren zijn of worden opgericht; dat gelden zijn toegestaan voor den aanmaak van gesloten hangkastjes voor ieder man en voor houten afscheidingen tusschen de slaapplaatsen van gehuwde en met huishoudsters levende niet-Europeesche militairen, en deze reeds ten deele zijn verstrekt; dat een bedrag van pl. min 1 millioen is beschikbaar gesteld voor den bouw en de gezellige meubileering van ontspanningslokalen in alle kampementen, waarvan de projecten enz. zijn goedgekeurd, en aan de uitvoering waarvan in sommige garnizoenen reeds is begonnen; dit alles en de verdere maatregelen welke reeds genomen zijn om het lot van den soldaat te verbeteren, leggen een verblijdend getuigenis af van den waarlijk loyalen en humanen geest door welken de hoogste Leger-autoriteiten, w.o. de Generaal Van Rietschoten wel in de eerste plaats, zijn bezield.

Daarom e r g e r t Brandsteder's uitdrukking, op pag. 20 van zijne brochure, waar hij zegt:

„de soldaat voelt hoe zijne belangen systematisch verwaar-
„loosd worden, en wel het meest door hen wier plicht het is
„deze juist te behartigen."

Want dit is, in zijne algemeenheid, bewust onwaar.

„Op weg naar den tweesprong: Ngawi of Tjimahi", gelijk Brandsteder het valschelijk voorstelt, is de mindere van het Ned. Indische Leger niet! Hem staat de weg open tot eene eervolle betrekking: die van onderofficier, sergeant-majoor, onderluitenant, terwijl ook de officiers-rang niet onbereikbaar voor hem is. Maar,.... ik geef toe dat hij meer kracht van geest noodig heeft om het tot iets te brengen, dan menschen in de burger-maatschappij.

En dit komt — men versta mij wèl — zoowel door de voor- als door de nadeelen van het militaire leven.

Jan's bestaan is eentonig .... als zijn voedsel; zijne kleeding leelijk en ongeriefelijk.... als zijne woning. Gezelligen omgang heeft hij niet; de burgerij stoot hem uit: het instituut der *marraines*, zooals dat in Frankrijk gedurende den oorlog bloeide, waarbij eene familie een oppassend soldaat als „petekind" aanneemt, hem in zijn verlof thuis ontvangt en logeert, hem aan hare tafel noodigt, hem een *home* geeft en de genoegens van het huiselijk leven doet kennen.... deze zegenrijke instelling zal hier helaas wel onmogelijk blijken.

De families zijn er niet naar.... en de soldaten misschien ook niet.

Hoewel, — het is een lievelings denkbeeld van mij! — àls men er eens eene proef mee nam! Als de kapiteins eens eene lijst aanhielden van jongens die daarvoor in aanmerking kwamen; als de burgerij eens wat meer wèrkelijke belangstelling voor den oppassenden soldaat toonde en het niet bij mooie praatjes en wat geld op eene inschrijvings-lijst liet, maar den eenvoudigen jongen kerel bij zich thuis ontving, op voet van *volkomen* gelijkheid — dit is het essentieele!... gelijk mijne kinderen stoeiden en dolden met den Franschen boschwachter van 45 jaar die het „petekind" van m'n zoontje John was.

Wie weet of het niet mee zou vallen! Wie weet of er uit die vertrouwelijkheid geene waardeering ontstond, uit de wàardeering vriendschap.

„De soldaat drinkt en gaat naar de kampong", zegt men. Zou hij niet liever eens met z'n *marrain* naar de komedie gaan, een auto-ritje naar Buitenzorg maken, een week op een of andere plantage logeeren, eens gezellig bij menschen thuis eten? Is dat wel eens geprobéérd?

Als wij dáár eens eene vereeniging voor oprichtten? Als men mij eens niet uitlachte om mijne „droombeelden" maar eerlijk eene proef nam. Heusch, de Holandsche jongen-uit-het-volk is ruw, maar niet slecht.

Er zijn rare stelletjes bij, die niet in aanmerking zouden komen,.... maar daar hield men de fatsoenlijke menschen — en die zijn er ook! — dan juist van af. Als anderen mee willen doen, *ik* wil wel!

∴

Zoover is het intusschen nog niet en ik dien uit te leggen wáárom ook de voordeelen van het militaire leven den man hinderen bij het vooruitkomen.

De nadeelen.... dat is bekend genoeg.... drijven hem naar gelegenheden en tot dingen, die verkeerd voor hem zijn. En dan wordt hij gestraft.

Dat remt zijne promotie. Maar daartegenover staat dat vele dingen in de burgermaatschappij niet getolereerd worden: luieren en lijntrekken, ziek zijn door eigen schuld, onbekwaamheid en lijdelijk verzet zijn er enkele van,.... welke in het leger gereedelijk kunnen voortwoekeren.

Ik zou wel eens willen zien dat een burger-patroon een employé in dienst hield die van de twaalf maanden er elf door eigen schuld ziek in het hospitaal lag, op des werkgevers kosten, en nog een grooten mond had bovendien, omdat hij zijn eigen eetgerij moest afwasschen. En zoo heb ik er toch verscheidenen gezien, in alle hospitalen welke ik bezocht.

De Burger zou zijn ondergeschikte met zes weken zijn *congé* geven, het Leger sukkelt met den erger dan onbruikbaren kwant voort. Indien men zulke *non valeurs* — (waarom leert men den soldaat eigenlijk geen vak in dienst?) — eens subiet op straat kon zetten, met de vermaning: „Zwem het

maar op, brave ziel, en zorg voor je zelf!" zou dat een heilzamen prikkel voor hen kunnen zijn, om wat beter op te passen. Er zijn er nu die geneesmiddelen weigeren, die niet beter w i l l e n worden, òm te kunnen blijven luieren....

En d i e klagen het ergst over het hospitaal!

VI.

Misschien hebben mijne lezers het bemerkt, maar ik hink eigenlijk op twee gedachten; moet ik, op het rijtje af, vertellen waar ik geweest ben: 10e en 20e Bataljon te Senen; 12e, 11e, 16e Bataljon te Meester; Artillerie te Weltevreden; Miliciens te Buitenzorg; 4e Bataljon te Tjimahi, etc. etc., dagverblijf, privaten, badkamers, chambrées, provoost-lokalen, keukens en de rest beschrijven, mannetje aan mannetje....?

Of moet ik, mijne indrukken latende bezinken, een totaal-impressie geven — niet zonder *détails* natuurlijk! — v e r t e l l e n van wat ik gezien heb, en niet o p s o m m e n alleen.

Ik geloof, per slot van rekening, dat de laatste manier de beste zal zijn, en het meest in mijne lijn ligt, terwijl zij ook meer belangstelling bij den buitenstaanden lezer zal vermogen op te wekken, en — kan het zijn — gaande te houden.

Ik kwam te Senen en werd niet onaangenaam getroffen.... op het eerste gezicht. (Denkelijk omdat ik mij de zaak erger had voorgesteld.) De kapitein die mij begeleidde, bracht mij o.a. bij zijn eigen compagnie en het viel mij op dat er een goede toon heerschte, en orde, en zindelijkheid.

Ik kwam even voor de menschen van den morgendienst thuis kwamen, bezocht de keukens en proefde het eten....: het groote twistpunt.

Kijk, het voedsel van den soldaat is overal van goede kwaliteit, en meestal .... hm! .... „bevredigend" klaargemaakt.

Ook is er genoeg: ik zag, na het eten wéér de tafels langs wandelende, dat er heel veel overgeschoten was. En dit geschiedde niet omdat de bereiding zooveel te wenschen had overgelaten, want ik had mij daarvan overtuigd, en had de mannen hartig — misschien een béétje ongegeneerd — zien eten.

Waarvan dan de, vrij algemeene, klachten, hier en elders?

Ik geloof dat het komt door de niet of moeilijk te vermijden eentonigheid der voeding. Wel geeft men zooveel mogelijk afwisseling: dan eens soep, dan bruine boonen, dan rijst, dan aardappelen met groenten .... maar de bereiding, en de wijze van bereiding, de smaak, blijven altijd hetzelfde. Dat vermoeit.

„*Ça fatigue l'estomac!*" zeiden de Fransche soldaten van hun „potje" tegen mij.

Ik was in het Hospitaal te Magelang en had er ook de keukens geïnspecteerd. Alles in orde! De kok schepte mij een bord soep op,.... en droeg listiglijk zorg van boven af te lepelen, zoodat een suffisant quantum vet op mijn bord kreeg.

Maar ik ben nu niet precies van gisteren, ben ook wel eens korporaal planton-keuken geweest, en liet het opgeschepte weer in de soepketel gooien.

— Roer eerst eens flink om, kok! zei ik, waarop de kok, met een knipoogje, gehoorzaamde. Blijkbaar dacht hij: dat is er eentje die de kunstjes kènt.

Nu, ook omgeroerd smaakte de soep best, ik kan niet anders zeggen. Ook de frikkadel en de rijst waren goed en smakelijk. Máár .... *ik* proefde ze voor de eerste maal. En toen ik op de kamer kwam — eene Y-zaal — waren de klachten legio. „Gootwater, Meneer. Je verr.... hier van den honger! Het is een schandaal!"

— Nou, nou! zei ik. Zoo erg is het nu niet. Ik heb pas h e t - z e l f d e eten gegeten. Dat is toch niet veranderd op weg van de keuken hierheen? En is die frikkadel niet goed? Wat mankéért er dan aan?

Toen bonden ze een beetje in. Het was gedeeltelijk „kankerzucht", uit verveling geboren, maar ook moet de ontevredenheid worden toegeschreven aan weerzin van de maag tegen het al te eentonige der spijs. *Variatio delectat!* geldt ook voor den soldaat.

Een ander man, hij lag in de blokzaal, zei:

—Kijk, mijnheer W., het is dat eeuwige hetzèlfde, a l t ij d hetzèlfde dat tegenstaat. Als ik hier nu nog een jaar moet liggen — God bewaarme er voor! — dan wéét ik dat ik Dinsdagavond over een jaar wéér kippen-lapjes krijg....

— Kippenlapjes is geen slecht eten, zei ik.

— Hm! zei de man. Waarom verzint de kok niet eens iets anders? Voor diezelfde vijftig centen die nu aan kip worden uitgegeven, kon je lever eten, of rookworst, of zuurkool, of....

Ik erken dat het voldoen aan zulke verlangens groote moeilijkheden met zich zal brengen. Maar het verlangen zèlf is niet onbegrijpelijk,.... en evenmin ongerechtvaardigd.

Ik eet nu sedert negen maanden in hetzelfde hotel, en de tafel is er voortreffelijk.

En toch!... Alwéér *Tête de veau en tortue?* Och God ja het is waar ook: het is D o n d e r d a g!....

Nu.... en als men dan bedenkt dat D e s I n d e s een *cordon bleu* heeft als chef, terwijl de soldaten-koks — laat ik het elegant uitdrukken — wel eens meer toewijding hebben dan culinaire bekwaamheid, dan zullen de zoo algemeene klachten der soldaten over het eten den lezer minder ongemotiveerd voorkomen.

***

PERPUSTAKAAN NASIONAL

Voor een oogenblik zal ik van het toch zoo belangrijke vraagstuk der voeding afstappen en het over de legering hebben.

Eene soldaten-kamer in Indië maakt op den *outsider* die nooit zoo iets gezien heeft, een wonderlijken, rommeligen indruk. Dat komt omdat men den man zekere vrijheid laat in het versieren van zijn hoekje — het is nauw genoeg! — en kleine afwijkingen van het „model" tolereert. Eigenlijk zijn alleen de slaapzalen in de Militaire Gevangenis te Tjimahi „model", en zien er uit als de *chambrée* in de Oranje Nassau-Kazerne te Amsterdam, nu zes en dertig jaar geleden: dekens en lakens model opgevouwen, bedden „gericht", eetketels blinkend gepoetst en precies horizontaal opgehangen, je halve „kuch" (brood-rantsoen) óók al „model" links in je kastje, mouwvest „model" opgevouwen, politie-muts „model" er boven op.

Alles met angstvallige, schijnbaar pietluttige securiteit. Ik heb mijn „slaapie" — (den kameraad die naast mij sliep) — acht dagen politie-kamer zien krijgen omdat hij met zwart garen een knoop aan zijn hemd had genaaid. En als ik het geprobeerd had om portretten en plaatjes op den witgekalkten muur boven mijn krib te plakken, zou „de dubbele" mij zeker voorgedragen hebben voor cachot: om den anderen dag koude tafel en bij den smid in de kost. [1])

De nauwgezetheid, die gestrengheid waren nuttig, en noodig Zij leerden ons: Amsterdammers en boerenjongens, tucht, volstrekte gehoorzaamheid, lijdelijke overgave aan den wil van den superieur. Die dingen zijn den mensch niet aangeboren, zij moeten verworven worden. Laat ons geene groote woorden gebruiken over „militairisme" en „menschenwaarde" welke tegen elkander in strijd zouden zijn, maar ons plaatsen op het nuchtere practische standpunt van alle dag. De mensch heeft maar één ding dat waardevol is èn niet te vervangen: het

1) „De dubbele" is de sergeant-majoor. De andere *slang* uitdrukking heet in officieele taal om den anderen dag te water en brood en gesloten, d. w. z. geboeid.

leven. Welnu, de soldaat moet dit leven, deze zijne kostbaarste bezitting, opofferen, althans in de waagschaal stellen, op een wóórd, één woord, van zijn meerdere: Voorwaarts!

Zijn geheele natuur verzet zich daartegen, en tòch doet hij het. Waarom? Wel.... onder andere omdat hij geleerd heeft dat knoopen niet met zwart garen aan witte hemden gezet mogen worden.

Feitelijk is de krijgstucht — Carlyle heeft het gezegd — een mirakel: een wonder! „Ziedaar hoe één mensch tien, twintig, honderdduizend mannen, die elk voor zich wellicht niet van hun aanvoerder houden, en hem persoonlijk niet vreezen, beveelt. En zie, zij gaan her- en derwaarts, marcheeren en maken halt, geven en ontvangen den dood, alsof een Noodlot had gesproken.

En zoo wordt het commando, bijna in letterlijken zin, tot een tooverwoord". [1])

Er was geen Brandsteder, destijds, in 1883, om ons te vertellen „dat wij door onze ellende naar de gevangenis werden gedreven." Wij werden intusschen héél wat strenger en harder behandeld dan de soldaten hier .... en er werd vrij wat minder gemopperd. Ik voor mij heb met genoegen gediend, een onbezorgd jaar doorgemaakt, en kon mij des te gemakkelijker in het gehóórzamen schikken, daar ik zoo veel van bevelen hou.

Maar ik geef aanstonds toe dat deze groote factor: het isolement van den Indischen militair, diens feitelijke uitsluiting uit de burgermaatschappij destijds bij ons, en ook thans hier in Indië bij de miliciens, niet werd en wordt aangetroffen.

Indien wij allen die het wèl meenen met den soldaat dááraan eens in de eerste plaats onze aandacht wijdden! Heusch, met geld alléén maakt men den minderen militair hier niet gelukkig.

---

1) Carlylé: *French Revolution* II. 2e Boek: Nancy.

Weet Ge wat hem o.a. stoot?

Dit: in de S o o s wordt de milicien — zijn gelijke en zijn kameraad, (ten minste in naam!) wèl toegelaten. Hij niet! Hij mag naar de Kampong, of naar de c a n t i n e, of naar het Christelijke Militair Tehuis, als hij een brave jongen is, waar men heel goed voor hem is, en waar hij zich ongetwijfeld zou amuseeren, indien het hebben van vermaak zich liet dwingen.

Ik heb vrij wat grieven tegen het m.i. volkomen onjuiste instituut der Indische militie, maar de daadwerkelijke ongelijkheid welke er onvermijdelijk aan vast zit, en waardoor de homogeniteit van onze strijdmacht althans niet verméérderd wordt, is wel een mijner voornaamste bezwaren.

VII.

Mijn vorig artikel had nog niet afgedaan met de h u i s v e s t i n g van den soldaat.

Ik gewaagde daarin van het „rommelig" aanzien eener soldaten-kamer, in tegenstelling met de strenge, sombere orde der slaapzalen in de Militaire Gevangenis.

Ook hierbij treft weer de afwezigheid van uniformiteit, ofschoon er toch wel gesproken mag worden van zekere l ij n, 'n soort van tendenz, uitgaande van de militairen zelf, denkelijk onbewust.

Ziehier: de inlander maakt het zich genoegelijker in de kaserne dan de Europeaan; en van de laatste is de man met eene huishoudster beter af dan zijn „ongetrouwde" kameraad.

Zij hebben allen te worstelen met het gebrek aan ruimte — (een der p l a g e n van Indië, waar nóóit grond genoeg is, naar het schijnt, zoodat, om een W.C. van vier meter in het vierkant te bouwen, eerst een terrein opgespoten moet worden) — zij hebben dus allemaal maar een beperkt plaatsje, maar de Inlander woekert er meê, voelt er zich thuis, richt zich in. Heeft hij

PERPUSTAKAAN NASIONAL

eene étage-slaaptafel.... zijne vrouw houdt receptie op de onderste verdieping, terwijl hij in hoogere regionen strootjes rookt. Plaatjes tegen den muur, kunstbloemen op de plank boven zijn hoofd, een zindelijk ligmatje.... ziedaar zijne weelde.

In de kampong had hij het vooràl niet beter, hij voelt zich dus in de kaserne s e n a n g, hij is er *thuis*.

De in concubinaat levende Europeaan komt er dicht bij om die levensbeschouwing te deelen. Zijne n j a i zorgt voor hem, zijne legerstede is netjes, zindelijk, soms zelfs met eenigen smaak v e r s i e r d. Er staat in den regel eene naai-machine naast het bed, en Jan's kleeding wordt door Moeder de vrouw in orde gehouden. Het is vreeselijk naar voor sommige welmeenende maar ietwat eenzijdige menschen dat ik het moet zèggen: maar afschaffing van het concubinaat zou eene ramp voor het leger zijn. De soldaat-met-eene-huishoudster is in den regel oppassend, nuchter, gezond. Er zijn natuurlijk uitzonderingen, m a a r z ij b e v e s t i g e n d e n r e g e l. Er zijn, even natuurlijk, nadeelen aan dat huishoudsters-instituut verbonden, maar zij wegen, naar mijn bescheiden inzien, niet tegen de manifeste voordeelen op.

Ik plaats mij hier, let wel, op een uitsluitend materieel standpunt. Ik heb het niet over het immoreele, het declasseerende van buiten-echtelijken omgang met personen van een minder ontwikkeld ras, ik heb het over Godsdienst noch Moraal, ik heb het over het lichamelijk *bien-être* van den soldaat.

En dit wordt door de huishoudster b e v o r d e r d.

Laten wij den Hollandschen jongen van den stand waaruit onze fuseliers voortkomen, toch vooral niet gaan idealiseeren, hem geene eigenschappen en gevoels-overwegingen toeschrijven, welke hij — althans het meerendeel zijner standgenooten — niet bezit.

Brandsteder heeft het op pag. 10 zijner brochure over de kamers der soldaten „met huishoudster", en spreekt op verontwaardigde toon en met bijtend sarcasme over:

„het overdreven en dwaze schaamte-gevoel dat in Europa „zelfs het onbeschaafdste en meest verdierlijkte paar menschen „van verschillend geslacht er toe brengen zal om soms de af- „zondering te zoeken, hadden deze Europeanen en inlansche „vrouwen reeds lang afgelegd, zoodat het zestigpersoons-echte- „lijk ledikant geene intimiteiten te verbergen had".

Hij heeft daar volkomen gelijk aan: het was erger dan beest-achtig. En er is dan ook, onder sterke pressie, van boven af en van verschillende zijden, zooveel mogelijk een eind aan gemaakt. Er zijn afscheidingen gemaakt tusschen de slaap-plaatsen der „gehuwden", voorloopig door middel van gordijnen, opgehangen aan ijzeren roeden, later zullen dat houten schot-ten worden.
In de nieuwe kaserne te Djati-ngaleh wordt daaraan reeds gewerkt.

Maar, maar.... op sommige kamers, waar de zeer suffisante gordijnen reeds zijn aangebracht, worden ze door de manschap-pen opengeschoven, opgeheschen, uit den weg geruimd enfin: 's n a c h t s! als wanneer ze juist noodig zouden zijn. En dit, terwille der luchtigheid. *Air, before decency!*

Ook klagen sommige superieuren er over dat zij, bij het bin-nenkomen eener zaal, er thans geen overzicht over hebben, en verscheidene onrechtigheden aan hun oog kunnen ontsnappen, door de poffertjeskraam-achtige inrichting er van.

Ik sprak hierover met den Generaal Van Rietschoten, en zette mijn idee uiteen van een militair dorp, een echt k a m-p e m e n t. Rechte straten, gekruist door dwarsstraten, semi-permanente huisjes — voor mijn part mogen ze ook van steen zijn — met pannen gedekt. Voor elk „gehuwd" soldaat van Europeeschen landaard een afzonderlijk huisje, de ongehuwden bij elkaar wonende, zooals nu, maar niet meer dan eene escouade onder één dak. E e n ingang, met eene politie-wacht. En om het geheele soldaten-dorp eene suffisante prikeldraad-versper-

PERPUSTAKAAN NASIONAL

ring, met schildwachten, zoodat het idee k a s e r n e behouden bleef.

De Generaal hoorde mij geduldig aan, maar schudde het hoofd en legde mij uit dat zulke dingen theoretisch heel mooi klinken, maar in de practijk onuitvoerbaar blijken. „Het zou een zwijnenstal worden", meende Zijne Excellentie, „een ongelooflijken rommel van dobbelen, desertie, goed verkoopen, dronkenschap en ontucht."

En ik moest mij tegenover zijne autoriteit gewonnen geven.

Zoodat men bij het minder vlugge, maar menschlievende en.... kostbare plan blijft om stuk voor stuk alle kasernes te verbeteren, in den geest van Djati-ngaleh.

Dat kan nog heel wat millioentjes kosten. En of de soldaten er door zullen worden tevreden-gesteld, staat te bezien. Daar hebt Ge b.v de kaserne der Vesting-artillerie, Gang Trivelli, te Weltevreden. Die is zoo goed als nieuw: 10 jaar oud, ze is ruim en luchtig, en volgens de eischen der hygiëne ingericht. Toch klaagde Majoor S. over den slechten geest bij zijn troep.

En,.... de kamers w a r e n ongezellig, maar dat lag gedeeltelijk aan de onverschilligheid der bewoners, gedeeltelijk aan de n i e u w h e i d, de holheid van het geheel. Effen is kwaad treffen, en hier lagen weer wat te weinig menschen voor de groote ruimte.

Ik proefde ook hier het eten, van de 13e Compagnie. Het was zindelijk, het was van goede kwaliteit, maar.... laf, onsmakelijk toebereid. Een — ongediplomeerde — kok, met meer goeden wil dan kennis van zijn vak. Kijk, dan kan de legering goed zijn, maar dan klagen de mannen toch. En wie geeft ze ongelijk.

∴

Toen ik te Senen het kampement van het 10e en 20e bataljon bezocht, liet ik mij ook de gestraften-kamers toonen.

Met veel gerammel van sleutels maakte de adjudant, op order van Kapitein V., de provoost-kamer open, waarin een fuselier in „voorloopig arrest" zat.

Ik keek naar binnen in eene halfdonkere ruimte, alleen verlicht door de nu openstaande deur — waarachter een traliehek, alsof het een g r i z z l y b e a r gold — en een klein getralied venster, hoog in den muur.

Een houten brits en een „stilletje" vormden, en voltooiden, het ameublement. Een hok, *quoi!*

— Kom eens voor den dag!? zei ik.

Eene magere, geelbleeke figuur, blootshoofds, en met de oogen knippend tegen het felle buitenlicht, kwam naar voren, glimlachte pijnlijk en vagelijk, en nam „de houding" aan, toen hij superieuren zag. Geen sympathiek voorkomen,.... al dient erkend dat niemand onzer er onder dezelfde omstandigheden op zijn voordeeligst zou uitzien.

— Hoe lang zit-je al hier? vroeg ik.

— Vier-en-een-halve maand, mompelde de ander, toonloos. En de adjudant bevestigde het, met een korten knik.

— Wat heeft hij gedaan, kapitein?

— Een broek gestolen, zei de kapitein.

Ik stond sprakeloos. En toen: „Dat is te zeggen, daar wordt hij van verdacht. Wilt u hem iets vragen? Het is geen best merk...."

Ik schudde zwijgend van neen, en men sloot den armen kerel weer op.

— Maar dat is toch verschrikkelijk, zei ik. V i e r - e n - e e n - h a l v e - m a a n d celstraf — en in wat voor een cel! — omdat hij *mischien* eene broek gestolen heeft, misdrijf dat met een paar weken, hoogstens eene maand ruim geboet zou zijn. Hoe komt het dat zijn voorloopig arrest zoo lang duurt?

PERPUSTAKAAN NASIONAL

— Het schijnt dat er een paar getuigen ziek zijn, of weg, zei de kapitein. „Ik weet er het rechte niet van, het is geen man van mijne compagnie. Maar wel weet ik dat hij nog van andere onoorbare dingen verdacht wordt, wettelijk niet strafbaar, maar.... En hij mocht eerst vrij in het kwartier rondloopen, maar heeft toen zijn arrest gebroken en werd dus, volgens voorschrift, opgesloten.

— Vier-en-een-halve maand! zei ik, met iets als eene rilling.

— Ja, gaf de kapitein toe, de militaire Justitie gaat wel eens langzaam.

.....

Ik zag, kort daarna, in Buitenzorg de beide milicien-sergeanten die op zulk eene lichtzinnige wijze allerlei lasterlijken nonsens hadden verkocht over de jongste leger-manoeuvres, den naam van geheel onschuldige officieren in opspraak hadden gebracht, en ergerlijke beschuldigingen hadden gepubliceerd tegen een hoogstaand medicus.

Die sergeants waren gestraft, o zeker.

Zij hadden ieder tien dagen provoost gekregen, zaten bij elkaar in eene behoorlijke kamer, met vriendelijk uitzicht op het Indisch landschap, hadden hunne legerstede, boeken, ordentelijk eten.... Het was er uit te houden, in die provoost.

En bovendien, dit waren een paar fatsoenlijke jongelui, die er even weinig aan zouden denken om een broek te gappen als om de Algemeene Secretarie in brand te steken, terwijl die ander, die schavuit daar te Senen....

Maar ik ergerde mij over de onbillijkheid, die het zwaardere militaire misdrijf: het lichtzinniglijk en publiekelijk beschuldigen van meerderen door hunne minderen, lichter strafte dan het *au fond* onbeteekenende vergrijp van het boefje dat zijns naasten broek begeerde. En over de laksheid

der militaire rechtpleging waardoor die man daar maar bleef zitten, in zijn duister hok — misschien zit hij er nog — op avontuur dat de getuigen in die belangwekkende broeken-p e r k a r a gevonden,.... of weer beter worden. Eene veronderstelling: als de getuigen n i e t voor den dag komen, krijgt „Broekman" dan levenslang? Hoe zal die man snakken naar zijne veroordeeling, — onder aftrek, wil ik hopen, van zijne preventieve hechtenis — en zijne opzending naar Tjimahi begroeten als eene verlossing!

VIII.

De *clou* van Brandsteder's brochure is zijne beschijving van de M i l i t a i r e S t r a f g e v a n g e n i s te Tjimahi, nadat hij zelf drie maanden vrijheids-straf had ondergaan: „wegens opzet tot dienstweigering en openbare opruiing", bij vonnis van den Raad van Justitie te Soerabaja dd. 1 Oct. 1918. Een vonnis dat f o r m e e l juist is — (Brandsteder had de soldaten, korporaals en onderofficieren bezworen om te weigeren zich voor stokkeknecht te laten gebruiken) — maar dat mij een weinig gezocht voorkomt, gezien het l y r i s c h e karakter der „opruiing", en het uiterst gering aantal militairen dat er door zou kunnen worden beïnvloed.

Hoe het zij, Brandsteder's beschrijving, — die hij van „hooren zeggen" had, — is pakkend en dramatisch genoeg; hij noemt Tjimahi en Ngawi „twee oorden van Menschvernietiging in Vredestijd," en hij vertelt met aandoening van iemand die d r i e j a r e n te Tjimahi moest doorbrengen wegens het toebrengen van een slag aan een korporaal .... wat inderdaad een uiterst zware straf moet worden genoemd.

Ik heb er een fuselier gezien en gesproken die twee m a a n d e n detentie had gekregen voor hetzelfde feit! Zoodat er in de bijkomstige omstandigheden nog wel verschil zal zijn geweest, en ook de persoonlijkheid van den gestrafte wel eenig gewicht in de schaal zal hebben gelegd.

Brandsteder klaagt, pag. 44, erg over de v e r n e d e r i n g der visitatie aan den lijve bij het binnenkomen der gestraften

in de gevangenis: o.a. worden scherpe voorwerpen, geld en tabak aan de gevangenen ontnomen.

Dit gebeurt in alle gevangenissen ter wereld, en het is in het belang der gevangenen zelf. Het zijn niet allemáál heilige boontjes daar te Tjimahi, al wordt Meneer B. ook nòg zoo pathetisch over de ongelukkigen die „door een woord dat hun is ontvallen(!!) voor maanden en jaren in de gevangenis ververdwijnen."

Er zijn moordenaars ook bij, en dieven, en oplichters. Het is jammer dat men die n i e t specifiek-*militaire* misdrijven doet boeten in een millitair arresthuis, tegelijk met betrekkelijk lichte, of zelfs zwaardere vergrijpen tegen de krijgstucht; men zoekt dan ook naar een middel om dit te veranderen, maar zonder het tot nog toe te hebben gevonden.

Ik kom daar aanstonds nog op terug, want het is een belangrijk punt, en een van de w e r k e l i j k e grieven tegen het systeem,.... dat stelsel, door den Heer Stokvis in de *Loc.* van 17 Februari zoo „stuitend" en „afschuwwekkend" genoemd, zonder dat ons welmeenend Volksraadslid eenig het minste bewijs voor zijne krasse opinie bijbracht.

Brandsteder foetert tegen het personeel in die „helsche" omgeving; tegen het plan om de gevangenen voor goed te „breken"; tegen den Directeur, die door de oogen van zijne adjudanten ziet en maar raak straft; tegen de onheusche mingekuischte termen waarvan de bewakers zich jegens de gevangenen bedienen [1]); over het toedienen van rottamslagen aan elf fuseliers tegelijk, in 1917; (hiervoor zoo straks nader) over de celstraf; over den „kogel" — aan het béén —; over den dokter, die als een soort van bloedhond en beul wordt afgeschilderd; over de stokkeknechts — idem, idem — de onzindelijkheid; het eten — hij beweert dat aan met cel gestraften

1) Alsof die onder elkaar altijd zulk eene academische woordkeuze hebben!!

rijst zonder zout wordt verstrekt —; het werkgeld; de bevoorrechting van sommigen; het cachot; weer de rottanstraf, enz. enz.

Ook beweert B. dat, toen de Generaal Van Rietschoten inspectie hield, men zorg droeg om Zijne Excellentie nimmer met een gevangene in gesprek te laten komen, door hem af te leiden etc.: „zoodat de Leger-commandant zeker niet in staat is geweest een behoorlijken indruk van de werkelijke gevangenis-toestanden te krijgen".... (Pag. 55)

(Ik ben dus gelukkiger geweest dan de Generaal Van Rietschoten: ik heb mij vrijelijk met de gevangenen onderhouden; ik ben alleen met hen gebleven; ik heb een half uur met een speciaal slecht merk in eene cel zitten praten. Aan die cel was eéne goed-verlichte werk-cel annex; de man verrichtte daar zadelmakers-werk, had messen en andere gereedschappen, doch werd afgezonderd gehouden in het belang der andere gevangenen).

***

Genoeg, de beschrijving mocht dan tendentieus en overdreven zijn, ik ging met een bezwaard hart door de groote poort.

Per me si va nella città dolente,
Per me si va nell' eterno dolore,
Per me si va tra la perduta gente.....
Lasciate ogni speranza, voi, ch'entrate! [1])

Deze woorden suisden mij door het hoofd bij het zien der zwarte, massieve deuren, de wacht aan den ingang, het sombere kantoor van den directeur.

De eerste indrukken in de gevangenis zelve waren vooral niet vroolijker. Majoor F. liet mij den beruchten „kogel" zien,

1) Door mij treedt men de stad die weeklaagt binnen,
Door mij treedt men in 't eeuwigdurend jammer,
Door mij treedt m'onder de verloren scharen....
Laat alle hoop, gij die hier intreedt, varen.
DANTE *Inferno*, III.

thans buiten gebruik en als lugubere r a r i t e i t vertoond, *à la* Gevangenpoort in Den Haag.

Het ding, met ketting, is netjes verlakt en hangt aan den wand der „rustkamer", naast de hand- en voet-boeien, waaromtrent de Majoor mij meedeelde dat die nu als voorbehoed-middel gebruikt werden, bij absoluut onhandelbare individuen, n i e t als straf ....

Ik zag daar „de oude cellen", donkere hokken, zeer zeker uiterst weinig aanlokkelijk als verblijf; en de bank waarop de rottan-straf werd — en nog wel eens wordt! — toegepast.

— Aha, de rottanstraf! zei ik. Ik moet U zeggen, Majoor, dat ik die correctie eene beroerde straf vind; ik heb er sedert 1902 tegen gevochten, en ben van meening g e b l e v e n dat een soldaat die alléén door zùlke straffen in bedwang gehouden kan worden, absoluut waardeloos voor het leger moet worden genoemd.

— Ik ben het volkomen met U eens, zei de Majoor. En ik maak dan ook alleen bij de allerhoogste uitzondering gebruik van mijne bevoegdheid om die straf op te leggen. Maar .... is U het met mij eens dat stoute kinderen als stoute kinderen, dat kwajongens als kwajongens moeten behandeld worden?

Ik gaf het gereedelijk toe.

— Wel, zei de Majoor. Onlangs gooit me daar, in één van de werkzalen die U zoo aanstonds zien zult, z o n d e r e e n i g e d e a l l e r m i n s t e a a n l e i d i n g, een gestrafte eene kostbare naaimachine naar buiten, over het hek. Zes-honderd pop naar den bl...! Uit l o u t e r e kwajongens-achtige baldadigheid.

Wat zou *U* gedaan hebben?

Ik wist wel wat ik gedaan zou hebben, maar zweeg, diplomatiek

— Natuurlijk, zei de Majoor, als had ik gesproken. Ik heb hem er tien voor zijn broek laten geven, op hetzelfde moment. En als er ooit een vent een pak rammel verdiend had, dan was het dien dag...

„Kijk, vervolgde de Majoor, ik heb hier van daag c.a. 230 gevangenen: 'n 170 inlanders — en daar zijn 30 s c h a v u i t e n bij, dat beloof ik je! — en 53 Europeanen. Het getal wisselt nog al eens.

Ik zal U eens laten zien in de boeken hoeveel maal in de laatste jaren die beruchte rottan-straf is toegepast,.... op Europeanen wel te verstaan.

In 1912 éénmaal: 1 fuselier.
„ 1913 niet
„ 1914 op 8 Sept.: 6 fuseliers, dat was een compot, en op 29 Sept. nog één, ook tot het complot behoorende.
„ 1915 niet.
„ 1916 één fuselier.
„ 1917 tien fuseliers, op het rijtje af. Het waren „vervallen verklaarden" en zelfs de duivel kon geen huis met hen houden.
„ 1918 niet.
„ 1919 niet.

U ziet dat er geen misbruik van gemaakt wordt. Leest men Brandsteder, dan zou men denken dat het hier slagen regende, en er gaan jaren voorbij dat er geen sprake van is.

En toch, als iemand driftig was, en hard, z o u er aanleiding toe bestaan. Ik zal U straks in de cel brengen van H., medeplichtig aan het beruchte opstootje op Koningin's verjaardag, toen de lui alles, lètterlijk a l l e s, in hunne kamer hadden vernield, stukgeslagen, losgebroken, fijngetrapt .... *omdat zij geen harmonika konden krijgen*!! .... en door de wacht met geladen geweren moesten worden gedwongen, onder bedreiging met schieten, om de ontredderde zaal te verlaten.

PERPUSTAKAAN NASIONAL

Men zou zeggen dat zulke menschen — er waren ook vervallen-verklaarden bij: onverbeterlijke sujetten, —met de zweep geregeerd verdienen te worden, welnu, men heeft hen eenvoudig in de cel opgesloten, op water en rijst, om tot bedaren te komen.

— Er wordt beweerd, zei ik, door Brandsteder en door de Heeren Stokvis en Cramer, dat die menschen fijngevoelige schepselen zijn, tot wanhoop gebracht door de botsing van hun ideaal tegen de ruwe werkelijkheid,.... elite-naturen, die zich niet kunnen schikken in het al te stugge gareel van den militairen plicht, en die daarom tot betreurenswaardige excessen overgaan, waarvan hunne fijnbesnaarde ziel eigenlijk gruwt, maar waaraan „Het Stelsel" schuld is. [1])

De Majoor keek mij aan of ik hem voor den gek hield, en barstte uit: „O n z i n! Canaille is het, en schorrie-morrie. Ik h e b hier fatsoenlijke menschen zitten, driftkoppen die hunne handen hebben uitgestoken, maar zij vormen n i e t de meerderheid. Ziehier, ik heb hier de lijst der Europeanen. Er zitten hier:

9	wegens	diefstal
1	„	desertie
6	„	goed-verkoopen
8	„	misbruik van vertrouwen
2	„	vechterij
18	„	insubordinatie
3	„	dienstweigering
1	„	moord, (die had 10 jaar)
3	„	vernielen van geweren
2	„	verpreiding van opruiende geschriften
53		

1) Kijk maar eens 'n beetje verder, aan het slot van dit artikel!
K. W.

en nu is het ongelukkige dat alles door elkaar ligt; dat er geene klassen-verdeeling is zooals in de civiele gevangenis. (S t s b l. 1917, No. 708).

Waarom eene m i l i t a i r e gevangenis voor vergrijpen tegen het gemeene recht.?

„Maar komaan, wij zullen naar binnen gaan, zei de oude soldaat, zijn voorhoofd afvegende. „Die *cant* over de „idealen" van de Heeren die zich dag aan dag als *voyous* en kwajongens gedragen, net zoo lang tot zij er tegen aan loopen, maakt mij altijd warm."

Wij gingen de eigenlijke gevangenis binnen, terwijl ik weer mompelde: „*Lasciate ogni speranza!*"

.....

Wat was dàt? Een groot, rustig plein, meer grasveld dan binnenplaats, omringd door nette, zindelijke gebouwen. Het zag er vrij wat beter uit dan op Senen ...

— Hier spelen de gevangenen 's avonds en Zondags voetbal, zei een der adjudanten.

— Voetbal? zei ik.

— Ja! Zij werken van half zeven 's morgens tot kwart over elf, mogen dan vrij rondwandelen, of spelen, tot kwart voor één.

Van één tot vier uur is het opnieuw werken, en daar gaat een kwartier voor schaften af. Van 4 uur tot 6 ¼ zijn ze weer vrij.

Des Zondags mag er tot ¼ over 12 gespeeld worden, daarna worden zij in hunne slaapzalen opgesloten tot 4 uur, en zijn dan weer vrij tot kwart over zes.

Die niet spelen willen, mogen lezen: er is hier eene bibliotheek van 4000 deelen — (ik heb die gezien en zij is voortreffelijk.) Hollandsch, Fransch, Duitsch en Engelsch. Na kwart over zessen, dus met donker, gaan de mannen in de slaapzalen,

PERPUSTAKAAN NASIONAL

20 man per zaal, en het licht blijft aan tot ½ 9, voor hunne lectuur, voor hun dam, domino, of schaakspel.

Er is een nacht-privaat bij elke kamer; het is zindelijk en reukeloos, gelijk ik mij overtuigde.

Er z ij n donkere, ongeriefelijke cellen, voor zware vergrijpen tegen de tucht, maar er is ook eene politie-kamer voor lichte overtredingen. Daar wordt op de brits geslapen en er zijn geene boeken.....

Ik trad eene der *chambrées* binnen, zij was ongeloofelijk zindelijk en ordelijk. De kamerwacht, 'n jongen met een trouwhartig snuit, salueerde.

„Hoe kom jij nou hier? vroeg ik hem. „Je ziet er niet naar uit alsof ....! En voor hoelang?

— Een korporaal een klap gegeven, Meneer. Ik wist er niks meer van, toen het gebeurd was. Twee maanden!...

— Daar kom je goed af.

— Ja; ze zitten er haast op: nog 20 dagen.

— Was het hier uit te houden?

— Best! Geen straf gehad. Nou ja, lollig is het niet, en uitkijken moet je ook, maar...

— Hoe was het eten.

— Ik eet liever in de Poort van Cleef, zei de man, met een snaaksche flikkering in zijn oog, — maar och, er valt niet over te klagen.

Dat was er dan een die het nogal vrij goed had uitgehouden in het oord van „Menschvernietiging in Vredestijd" zooals Brandsteder de Gevangenis te Tjimahi noemt.

En hij zat — ik kan er niet genoeg op terug komen — s a m e n met dat wilde beest daar ginds, dien Atjeher wien de moordlust uit de felle oogen straalde, en dien men in de werkzaal nog in eene ijzeren kooi had geplaatst, omdat hij gevaárlijk was voor bewakers en mede-gevangenen beiden.

Of het billijk mag worden genoemd de laatsten, boven hunne straf, aan dat extragevaar bloot te stellen?

Ik geloof het niet!

Maar ik geloof dat ik hiermee de eenige werkelijk serieuze grief tegen „Tjimahi" heb aangeduid.

∴

Men heeft, naar aanleiding van mijn bezoek aan het Hospitaal te Weltevreden, twijfel trachten te wekken aan de waarde van mijne bevindingen door er op te wijzen dat ik niet in het wezen der zaak kon doordringen.

Een inzender in de *N. Soer. Crt.* van 25 Oct. schreef o.m.:

> „Nu wil het ons voorkomen, dat men den werkelijken toestand slechts zuiver kan waarnemen en onpartijdig beoordeelen, wanneer men een of twee weken, dag en nacht, b.v. als burgerpatiënt, i n c o g n i t o in dat ziekenhuis doorbrengt. Een bezichtiging overdag, onder geleide, lijkt ons niet voldoende."

In het algemeen ligt hier veel waars in.

En de methode zou ook aanbeveling verdienen, mits zij uitvoerbaar ware. Het is niet zeer gemakkelijk zijn i n c o g n i t o te bewaren in een hospitaal, onder het vorschend oog der artsen; het zou bovendien niet helpen of ik als burger-patiënt werd opgenomen, en het zou heelemaal niet gaan om i n c o g n i t o 'n paar weken in de Mil. Gevangenis te Tjimahi te gaan logeeren.

Ik zie dus — gelijk èlk inspecteur — slechts den buitenkant. *Soit!* Maar mijn geleide hinderde mij niet; en ook Brandsteder heeft over uiterlijkheden gesproken: over het huis van ellende.... en men speelt er voetbal...., over de arme stakkers die daar zedelijk worden vermoord.... en hij neemt in zijne brochure het volgende zelfportret van een zijner beschermelingen op (Pag. 72):

„Verbitterd over alles wat ik tot nu toe ondervonden had — (straffen wegens dronkenschap, etc. K. W.) — moest ik mij naar Salatiga 2e Bergbatt. begeven. Ik kwam daar zwaar beschonken aan, kreeg daarvoor 8 dagen provoost en naderhand de klas. Ik verkocht mijn kist met goed, ging op straat en kreeg weer 14 dagen provoost. Op mijn verjaardag 22 Nov. '15., vier jaar dus na de ongeluksdag dat ik dienst nam, tracteerde ik een paar kameraden, kwam zwaar beschonken tehuis met nog iemand, sloeg toen met mijn kameraad de boel kort en klein; 54 karabijnen, 6 tafels, 'n 20 tal banken en een paar honderd borden.

Een patrouille schoot 3 maal in de kamer, ik liep met een mes op een van hen toe, werd gegrepen en in de cel gesleurd.

Daar trapte ik de deur er uit, werd toen met touw gebonden, met handen en voeten op de rug waardoor ik niet anders kon liggen, dan op mijn buik. Zoo bleef ik zes uur liggen, en toen ik los gemaakt werd, was ik nagenoeg bewusteloos.

Den volgenden morgen moest ik naar de dokter om de wonden door het touw veroorzaakt, te laten verbinden. Ik brak nog een maal door de muren heen. Ik zat twee maanden in een cel waarin nog geen meter ruimte om te loopen was. Ook daar brak ik uit.

Toen werd voor en achter de cel een schildwacht met geladen geweer gezet."

Mijn dunkt dat men geen beteren getuige t e g e n Brandsteder zou kunnen verlangen dan deze openhartige, en pootige, sinjeur.

Ik heb met een zijner k o n t j o 's daar gesproken, gelijk gezegd, en behoefde heusch geen verblijf van 14 dagen, i n c o g n i t o, om te weten welk vleesch ik in de kuip had.

Maar daarover Maandag.

IX.

De keuken was p r o v i s o i r in de Gevangenis, eene nieuwe wordt gebouwd, voorzien van de Senking-ketels die nu vrijwel

overal burgerrecht hebben gekregen, en zoo wordt voorloopig onder een afdak gekookt.

(Laat ik hier even vermelden dat ik n e r g e n s mijn bezoek vooraf aankondigde; steeds werd 's morgens met den mij begeleidenden officier het programma van denzelfden dag vastgesteld, waarbij i k het initiatief nam: wij gaan, als U er niets tegen hebt, naar de kader-school, of: wij gaan naar de bakkerij, als U zoo goed wilt zijn, of: wij gaan naar de Gevangenis....

Zoodoende kon er nooit iets voor mij g e p r e p a r e e r d worden — gesteld al dat men dit zou hebben w i l l e n doen — en zag ik de dingen zooals zij alle dag waren.)

Nu, het eten in de Militaire Strafgevangenis te Tjimahi is veel eenvoudiger dan in de meeste kampementen, maar het is van dezelfde qualiteit, en het scheen mij goed toebereid. 's Middags krijgen de menschen ¼ kilo rijst, en soep, 's avonds veelal vleesch, groenten en aardappelen; 's morgens wordt brood verstrekt, zonder toespijs, die komt er alleen Zondags bij.

Het rantsoen komt mij, eerlijk gezegd, wat erg schraal voor; groote eters zouden beslist h o n g e r lijden, indien men ze niet wat meer gaf. De gevangenis-autoriteiten lichten daar dan ook wel de hand mee.

Ik proefde de spijzen; vooral de soep was smakelijk, beter dan in sommige kasernes, en een gevangene aan wien ik dit zei, antwoordde veelbeteekenend; „Ja, meneer, maar dat komt misschien omdat het vleesch en het vet hier óók gevangen zitten. Kunnen niet weg, ziet U!!" ....

Na de keuken kwamen de werkzalen.

Men geeft aan onder-officieren zooveel mogelijk afzonderlijk werk, meestal schrijfwerk. Niet altijd evenwel, want ik zag er een bezig met eene knoopsgaten-machine. Zij zitten hier in den regel voor eigendomsvergrijpen, en dragen géène distinc-

PERPUSTAKAAN NASIONAL

tieven. Hunne slaapzalen zijn identiek aan die der overige gestraften, evenzoo de behandeling. Voor allen is het om ¼ voor 6 reveille, etc. etc.

Dan, zooals ik gezegd heb, na het toilet en het ontbijt, begint om halfzeven het werk, dat niet te lang noch te zwaar is, Er wordt op de werkzalen niet gesproken, en dit is natuurlijk wel zeer hard...

Zoo zitten zij daar, zwijgend, en maken militaire broeken, en mutsen, en schoenen, en tasschen. De inlanders vooral krijgen er spoedig een zekere handigheid in, ofschoon men niet kan zeggen dat zij er een vak door geleerd hebben. Want alles gaat met machines en hunne bedrevenheid is hun dus van geen nut, na hun ontslag, hetgeen toch wel jammer moet worden genoemd.

Er zijn rare heertjes bij; ik zag er een paar, zooals ik vertelde, een Atjeher en een Ambonnees, als ik wel heb, die in ruime ijzeren kooien in de werkzaal zaten, afgezonderd van hunne lotgenooten, en voor der laatsten veiligheid.

— En, zei de Majoor, met een curieus schijntje van trots, nu moet U H. toch ook zien, in zijn cel. Ga maar gerust met hem praten, ik zal U alleen met hem laten.

Die H., die mij als merkwaardigheid vertoond zou worden, was een der belhamels geweest bij het relletje, waarvan ik in mijn vorigen vertelde. „Een gevaarlijk individu, een slecht mensch, zoo werd mij meegedeeld, — altijd er op uit om anderen op te stoken en zelf zoo mogelijk vrij te blijven."

Zijn straf-register werd mij ook vertoond, en het was om van te rillen. Men had hem met geladen geweer en onder bedreiging: van hem onmiddellijk te zullen doodschieten indien hij niet gehoorzaamde, destijds met moeite uit zijne kamer gekregen, en ik vroeg aan den Overste Van de S., den Pl. Mil. Commandant van Tjimahi, die mij het geval verhaalde: of men dan in Indië nooit iets over den Europeeschen oorlog had gelezen?

— Hoezoo? vroeg de Overste.

— Waarom geen *gaz lacrymogène* gebruikt? vroeg ik. Daar ga je niet van dood, je kunt er alleen een paar dagen niet door zien, absoluut hulpeloos van de tranen die uit je oogen stroomen, en er behoeft geen kwestie van „doodschieten" te zijn bij luidjes die zich verzetten. Men gaat hier in Indië niet met zijn tijd mee, vind ik.

— Ja, zei de Overste, wat stijfjes lachend, dat is heel aardig, maar je z i t er hier maar mee, met die perceeltjes. Lées toch dat boekje van dien Brandsteder, lées de verklaringen die hij er in afdrukt, als pleitend vóór zijne stelling.

En ik l a s. Of liever: ik h e r l a s! Van menschen die gestraft waren wegens dienstweigeren, te Tjimahi komen, en zich dan in de gevangenis zoo luidruchtig en recalcitrant gedragen dat er geen huis met hen te houden is. Van kwajongens van 18 jaar, die „het in dienst niet meer kunnen uithouden", steeds provoost en cachot krijgen, hun kapitein voor „smeerlap" uitschelden, in arrest „hun stroozak en alles in brand steken" (p a g 70), in de Tweede Klas van Militaire Discipline worden geplaatst — ... (en daar moet je h e u s c h héél wat voor op je kerfstok hebben!) — ... daarna „op straat gaan" d.i drossen, dan naar het Straf-detachement te Ngawi, daar den tweeden dag al dienstweigeren, in de nobele hoop om weggejaagd te worden, vervolgens: „met een man of tien alles: kribben, tafels, banken etc. stukslaan" *(t.a.p.)* zoodat de patrouille moet komen en verplicht is om te vuren; in de cel-muren gaten maken om bij elkaar te komen,... en dan e i n d e l ij k in hun opzet slagen, en triomfeerend hun ideaal bereiken: drie jaren gevangenis-straf en vervallen-verklaring van den militairen stand!...

Ik las van den jongen man: „die zich het dienen in Indië anders had voorgesteld", en tengevolge aan die teleurstelling aan de rol gaat: drinken met kameraden: „zoodat ik — zegt hij p a g. 73: — al dadelijk 8 d. provoost kreeg, ik bleef op

straat en had in korten tijd al een 40 d. provoost en cachot te pakken."

Dan past hij é é n e m a a n d goed op! Begrijp eens! Maar als er cholera komt en hij ontsnapt aan die ziekte, „gooit hij zijn kop weer in den wind, heeft een vroolijken(!) dag, wordt dronken en vecht met eene patrouille ...."

Daarop geeft hij van alles den brui, gaat „op straat", weigert dienst, moet naar Tjimahi, en ziet kans om ook daar in één jaar 118 dagen straf te krijgen. Hij werkt slecht, krijgt er opmerkingen over, „wordt zenuwachtig" *(sic)* en „slaat zijn naai-machine stuk". Het vervolg, na zijn ontslag uit de gevangenis, is éene afwisseling van „op straat gaan" en provoost, dronkenschap, en poging tot desertie, weer gevangenis, en verzet. (P a g. 74 en 75).

Eindelijk wordt ook hij weggejaagd, met drie jaar gevangenis-straf. En, naief, besluit hij het verhaal zijner eerloosheid aldus:

> „Eind Dec. van het jaar 1919 is mijn straf om en dan kan ik weer van voren af aan beginnen. Dan is het 9 jaar geleden dat ik in dienst kwam bij het N. O. I. leger terwijl ik maar voor 6 jaar geteekend had.
>
> In dien tijd zat ik 15 maanden in voorarrest, 6 jaar in de gevangenis en twee maanden op Ngawi (strafdetachement).
>
> Het overige van de negen jaar zat ik in de provoost of cachot of liep met de kogel aan het been behalve de dagen dat ik in het Hospitaal lag."

(Merkt als-je-blieft op dat dit de lezing der betrokkenen zelf is, dat zij zich natuurlijk niet zwarter hebben afgeschilderd dan noodig was, en het bovenstaande dus de gunstigste lezing van hun geval moet worden genoemd.)

Durft men beweren dat zulke laaggezonken individuen door den militairen stand aldus zijn geworden; dat zij het in de

PERPUSTAKAAN NASIONAL

burger-maatschappij tot iets ordentelijks zouden hebben gebracht?

Ik ontken dit! Ik ontken het met verontwaardiging. Ik beroep mij op de brave menschen, oud-onderofficieren van het Nederl. Indisch Leger, die ik de eer heb onder mijne geëmploieerden te tellen en die waardige en nuttige leden der Indische samenleving zijn. Ik beroep mij, bovenal, op mijn gestorven vriend Johannes Admiraal, die, eveneens als fuselier hier in Indië gekomen, door de militaire leerschool heen opklom tot onderofficier, en zich door eigen kracht, door zelf-tucht, stalen ijver en nobele plichtsbetrachting eene eervolle plaats in de burgermaatschappij veroverde. En er zijn er meer zooals hij.

Brandsteder's getuigen zijn getuigen *à charge:* zij pleiten t e g e n zijn funest stoken. En ik kan mij niet voorstellen, ik w e i g e r te gelooven, dat een fatsoenlijk man, hij zij dan van geringen stand, zich over één kam wil laten scheren met dergelijk walgelijk *racaille* als in die beruchte brochure aan het woord is en ook namens hèm: den oppassenden soldaat, beweert te spreken.

∴

— Kom, zei ik, laten we naar H. gaan.

De brave ziel zat in eene door Brandsteder genoemde zgn. l e e u w e n k o o i: slaapcel en werkcel aanéén. Indien de daarin geplaatste gestraften niet willen werken, gaat de deur der werk-cel dicht — (dit gebeurt ook 's nachts) — zitten zij in de slaap-cel, in half-duister. Doch het gebeurt zelden: meestal wordt het werk als verlichting van straf beschouwd.

Het privaat is eene — ongesloten — opening in den grond! Doch stroomend water er onder maakt dat de boel reukeloos is. (Er kon anders m. i. wel een goed sluitend deksel op overschieten).

De bewoner der cel was aan het werk toen wij binnenkwanen. Men liet mij, zooals afgesproken was, met hem alleen, en ik zette mij op de brits om met hem te praten.

Hij was aan het maken van ransel-tasschen, of rugzakken, en zijn werk zag er vrij goed uit. De man zelf maakte oppervlakkig ook geen ongunstigen indruk en ik gaf mijne verwondering te kennen over zijn gedrag, dat toch hemzelf alléén nadeel deed.

— Hoe lang zit je hier nu al alleen?

— Anderhalve maand. We hebben de boel stukgeslagen, een reuzen-keet geschopt. Toen ben ik hier opgesloten. Ik heb hier natuurlijk ook herrie gemaakt, toen kreeg ik 8 dagen, om den anderen dag te water en rijst. Nou hè, toen heb ik wéér gebonkt en geschreeuwd, en toen gaven ze me vier dagen achter elkaar droge rijst, zonder zout. [1])

— En toen?

— Nou, van zelf hè, ik ging door met lawaai maken. Toen kreeg ik 24 uur niets. Toen heb ik mijn mond maar verder gehouden.

— Natuurlijk, zei ik. Je bent geen slimmerd, m'n waarde. Je vecht, noodeloos en vruchteloos, tegen sterkeren dan jij. Waarom pas je niet beter op; ik zal een goed woordje voor je doen bij den Directeur, dat je hier uit moogt....

Dat heb ik ook later gedaan. Maar ik klopte aan doovemans deur. De Majoor liet mij 's mans straf-register zien en het was ontstellend.

— Waarom, zoo vroeg ik, jaagt men zulke menschen niet weg, zonder meer?

— Dat doet men ook, na hun straf! was het antwoord.

— En waarom niet daarvóór? Dan zijn ze „burger" en kunnen hunne straf te Semarang uitzitten. Dan zijt Gij, en de fatsoenlijke gevangenen, er van bevrijd, ... en voor hen is de m.i. onbillijke verzwaring-van-straf weggenomen dat zij, bij verzet tegen een bewaker, altijd tegen een meerdere optornen, derhalve ook immer insubordinatie plegen, en daarvoor

---

1) Er bleek mij dat dit onjuist was. De rijst voor de met „cel" gestraften wordt uit den gewonen ketel geschept.

weer opnieuw — en veel zwaarder dan „in het burger" — worden getraft.

— Er wordt aan deze oplossing gewerkt, zei de Majoor.

Maar hij zoowel als later de Leger-commandant legden mij uit dat er bezwaren van wettelijken aard tegen deze schijnbaar zoo eenvoudig-practische oplossing bestonden. Naar het schijnt werkt „Justitie" ten deze ook niet mee.

Hetgeen wel jammer is, want nu blijven gevaarlijke misdadigers, overtreders, en gedegenereerden als deze eigenlijk beklagenswaardige zwakkeling H, tezamen opgesloten: de moordenaar met den man die voor eene lichte overtreding, b.v. vechten, tot 14 dagen is veroordeeld.

Men denke eens aan de inconsequentie: Als een man zijn korporaal doodsteekt, is het insubordinatie: hij gaat voor 15 jaar naar Tjimahi, zonder vervallen-verklaring.
Als hij een burger, of zijn kameraad om zeep brengt, is het doodslag: hij wordt vervallen verklaard en gaat naar Semarang ....!

Ik zag de ziekenzaal in de Gevangenis, die voldoende was: zindelijk en stil. Ernstige patiënten gaan natuurlijk naar 't Hospitaal.

Er zijn 16 man kader in de Gevangenis; het is mij niet gegeven om met één oogopslag de karakters te peilen, maar de menschen — schoon wat stroef — zagen er *niet* als beulen uit. En het bewijs voor mijne gunstige opinie vond ik in het straffenboek: daar stonden niet vele correcties in.

Over het algemeen zijn de Europeesche gevangenen — enkele bekende typen uitgezonderd, van wie er nu ook al een paar naar Holland zijn — niet lastig. Er zijn veel menschen die met een blanco strafregister de Gevangenis verlaten, hetgeen voor hen pleit, zeker, maar dat toch ook Brandsteder's onwaar gebral over Mensch-vernietiging in het juiste licht stelt.

De Militaire Gevangenis te Tjimahi, — ziedaar mijne slotsom — verdient niet het ongunstige oordeel over haar uitgesproken. Zij is geene jonge-juffrouwen-kostschool, zeker, maar wie het er s l e c h t heeft, maakt het er naar. Haar te verwijten dat het gestrafte individu er niet verbetert, is onbillijk, zoolang niet uitgemaakt is, dat dit laatste in eene Civiele Gevangenis wèl het geval is. Misschien — mijne Heeren Stokvis en Cramer! — is het systeem om iemand van zijne vrijheid te berooven wanneer hij kwaad gedaan heeft, of zekere wetten heeft overtreden, verkeerd. . . . maar tot dusver heeft de maatschappij nog geen beter middel tot correctie gevonden.

En het wordt in Tjimahi met bezadigdheid en humaniteit, die gepaste gestrengheid niet uitsluiten, toegepast.

Mag ik hier even mededeelen dat de Leger-commandant herhaaldelijk geheel onverwacht de Gevangenis binnen stapt en er bij die inspecties niet veel aan zijn oog ontsnapt ? . . .

X.

Het kan niet mijn doel zijn, de serie dezer opstellen tot in het oneindige te rekken. Ik wilde Brandsteders beweringen en beschuldigingen aan de waarheid toetsen, en mij zelf overtuigen of het leven van den Ned. Indischen soldaat „een hel" was, zooals hij zegt, troosteloos en vreugdeloos, alleen keus biedend tusschen Tjimahi en Ngawi.

„Voor een kwartje per dag," zegt Br. (P a g. 22)

Maar de Europeesche fuselier zonder verhoogde soldij heeft, behalve kleeding, huisvesting en voeding, en geneeskundige behandeling — en laten wij nu maar aannemen dat die zeer eenvoudig zijn — fl. 2.60 in de vijf dagen, voorts eens in de maand 55 cts. voor schoen-reparatie. [1]) Met verhoogde soldij, na 6 jaar, krijgt hij fl. 3.30 per 5 dagen en 55 cts.

Volgens de voorstellen der Bezoldigings-commissie, (pag. 40 van het V e r s l a g) werden die belooningen vrijwel ver-

1) Met het laatste komt hij niet toe.

dubbeld. Maar ik wil het daar niet over hebben, ik houd mij strikt aan het heden: den tegenwoordigen toestand.

Een sergeant die in de menage is, krijgt aan zakgeld ƒ 8.70 in de vijf dagen. Welke burger-jongen, bij gelijke capaciteiten en prestaties, kan zulk een bedrag overhouden? Ik heb er van moeten l e v e n, toen ik 25 jaar was, ... al erken ik dat het geld toen meer koopkracht had.

Voor den onderofficier, méér nog dan voor den soldaat, weegt intusschen het bezwaar dat hij, bij opname in het hospitaal, zulk een belangrijk deel van zijne soldij voor verpleegkosten moet afstaan. Het was de algemeene, en gerechtvaárdigde, klacht der onderofficieren in de hospitalen welke ik bezocht. Vooral de gehuwden lijden daar bitter onder. Hun gezin: vrouw en kinderen, worstelt met gebrek o m d a t de vader ziek is....!

Dit is onbillijk, en het doet goed te vernemen dat de Bezoldigings-commissie (Verslag. p a g. 30) eene behoorlijker regeling voorstelt, waarbij de fuselier 20 cents, en de sergeant 1e kl. slechts 90 cts. per dag behoeft te betalen. En daar de laatste na zes jaren dienst dan fl. 190. — in de maand heeft, beteekent z i e k t e dan niet tegelijk r u ï n e voor hem. (De onderofficier buiten de menage heeft thans per 5 dagen slechts fl. 14 50, d.i. fl. 87.— per maand. Wat te weinig is.)

En nu ik toch bij de onder-officieren ben aangeland: er wordt tegenwoordig vooral veel voor gehuwde sergeants gedaan. Ik heb in Meester Cornelis en elders schattige huisjes voor hen gezien, goed ingericht en vriendelijk gelegen. Die te Djati-ngaleh bij Semarang zouden menig Bataviaasch handelsman die vruchteloos naar eene woning zoekt, doen watertanden. Men zou er gaarne 100 à 125 gulden per maand huishuur voor betalen.

Mag ik hier de ketterij uiten dat vooral de subalterne officieren het financieel eigenlijk minder goed hebben dan hunne ondergeschikten!

De tractementen der luitenants zijn ridicuul; de bezoldiging van een kapitein, meestal getrouwd en vader van eenige kinderen, is zóó laag dat alle mogelijke kunst en vliegwerk moet worden aangewend om het einde der maand te halen.

Men sta mij toe nog zóó achterlijk te zijn dat ik aan stand hecht. En de stand van officier legt verplichtingen op, waardoor financieele druk nog pijnlijker wordt.

Ook dit behoort bij Leger-toestanden. Een compagnies-commandant die door nijpende zorgen gekweld wordt, die aan zich noch zijn gezin de geringste uitspanning kan veroorlooven, eenvoudig omdat hij het niet betalen kan, zal zich niet met dezelfde opgeruimde belangstelling aan zijne manschappen kunnen wijden als het geval zou zijn wanneer hij op onbekrompener wijze werd beloond voor zijne diensten.

Het is de geest van den tegenwoordigen tijd!

Alles schreeuwt om verbetering voor den minderen man. „De soldaat moet dit hebben, den soldaat mankeert dàt!" .... Ik spreek het niet tegen, maar wie denkt eens om de officieren? Heusch, de officiers-woningen te Semarang, en die hier op het Waterloo-plein, zijn niet precies paleizen.

Op Djati-ngaleh worden mooie woningen voor hen gebouwd. Ja, maar die staan 7 paal van de stad af, en er loopt geen tram heen. Hoe moeten de kinderen naar school, hoe moeten de menschen hunne inkoopen doen, visites maken, deel nemen aan het gezellige leven? „Het is daarboven zooveel gezonder voor den soldaat!" schijnt het eenige criterium te zijn geweest bij de keuze van het terrein.

∴

Weet U waarom ik niet naar Ngawi ben gegaan?

Om verschillende redenen. Ten eerste is het Straf-detachement daar opgeheven, of zoo goed als. Er vertoeven, hoor ik,

nog slechts twee of drie „patiënten", en ik zou dus geen juist beeld krijgen van de inrichting, zelfs niet dat u i t e r l i j k e beeld waarmee ik mij in Tjimahi en elders heb moeten tevreden stellen. En ten tweede en voornaamste: ik had hier en daar de Ngawi-klantjes gezien, lui die er waren geweest en die op de nominatie stonden om er heen te gaan. Veel belangstelling zijn zij niet waard, behalve als ziekte-geval,.... en ik ben geen medicus.

— Waarom, zei ik tot den Generaal Van Rietschoten, jaagt men die menschen niet weg, in plaats van pogingen aan te wenden om ze te verbeteren door harde tucht, pogingen die bij kinderen wellicht effect zouden hebben, doch die bij deze in den grond bedorven en verwaarloosde volwassenen te laat komen. Stel dat er achtduizend Europeanen in ons leger dienen — (de Leger-commandant schudde van neen!) — houdt dan selectie en stuurt de helft weg.

— Daar wordt aan gewerkt, zei Zijne Excellentie.

— Maar besteedt het geld voor die achtduizend, of hoeveel er dan ook mogen zijn, aan de overblijvende helft.

De Generaal knikte, en wees op het Verslag der Bezoldigingscommissie.

— Eischt daar tegenover het dubbele van hen q u a karakter, gedrag, en capaciteiten. Beter een kleine troep uitgelezen mannen, dan een groote massa waarbij de helft *non-valeurs*: lijntrekkers, geslachts-zieken, dronkaards, en opruiers.

Nu, wat ik hier zeide, schijnt het plan te zijn. Men overweegt om alleen engagementen en reëngagementen voor drie jaren toe te staan. Na afloop van dat tijdvak moet de soldaat een graad hebben en zich goed hebben gedragen, anders gaat hij er uit.

Het idee — (en dàt ben ik niet met den Generaal Van Rietschoten eens, maar eene bespreking ervan valt buiten het be-

stek dezer artikelen) — het idee is om een inlandsch militie-leger te hebben, met een uitstekend, goed betaald, voornamelijk Europeesch kader. Daarbij kan men de Ngawi-klantjes missen.

Ik heb er dus een paar van gezien. Chronische goedverkoopers b.v. Hebben geen jas en geen broek om met den dienst mee te gaan en kunnen dus alleen voor kaserne-corvée's gebruikt worden. Geeft men ze kleeren, dan „smeeren ze-n-em" onmiddellijk er mee, en verkoopen ze, voor jenever.

Wat moet men met zulke wezens aanvangen? Op staanden voet weg-jagen is immers het eenige. En ik verbeeld mij dat sommigen nog wel eens gek zouden staan te kijken, als dat gebeurde, en zij dus gedwongen werden om voor zichzelf te zorgen.

Daar was een man van het 4e bataljon, een oud-soldaat, met twaalf jaren dienst, volstrekt niet dom en een vlot spreker, nogal ontwikkeld ook, op zijn manier, die een aller-verderfelijksten invloed op zijne omgeving uitoefende. Ik zei tegen hem:

— Maar waarom ben jij nu geen sergeant? Daar heb je toch alle capaciteiten voor!...

Waarop een pathetisch verhaal volgde van aanvankelijk slècht, daarna g o e d oppassen, „pesten" door een adjudant, die zijne bevordering belette, en vervolgens toewijding aan het droevig lot der kameraden, waardoor hij hun leven wilde deelen en geen „kader" wilde worden, ofschoon de officieren het hem hadden gevraagd.

Groote ontroering en bewondering bij zijn gehoor — we zaten op de *chambrée* — die hem toejuichten en op den rug klopten.

„'n Echt discipel van Brandsteder, dacht ik, en vertelde het geval aan de kapitein der compagnie. Die lachte eens en toonde mij 's mans straf-register, 'n waar boekdeel, met wel 'n dertig straffen wegens dronkenschap alleen. „Dronken binnengekomen", „dronken op de chambree", „dronken bij den dienst", „dronken als schildwacht"....

PERPUSTAKAAN NASIONAL

— Het is een slimme klant, zei de kapitein. Hij gaat zoo vèr als hij kan, maar hij past deksels goed op dat hij geene vervallen-verklaring krijgt. Per slot van rekening heeft hij het nog beter in dienst dan daar buiten, waar minder consideratie wordt gebruikt met zulke heertjes.

Ik keek de kamers eens rond waar de compagnie gelegerd was (4e bataljon 2e compagnie) trachtende de mentaliteit van de menschen te begrijpen uit en door hunne omgeving.

Zij zagen er somber uit, oud, uitgewoond, ongezellig. Het dagverblijf is een waar hok, men heeft er last van de vrouwen en kinderen, de badkamers en privaten zien er onooglijk en vervallen uit.

Dat zal alles beter worden, later. En laat ons trachten middelerwijl met eenige verschooning te denken aan menschen als den hier geschetsten redekavelaar met zijne kornuiten, die de moreele kracht missen om zich over het *misère*-bestaan van alle dag heen te zetten, en troost zoeken in den jenever.

Ik vroeg den kapitein: „Maar als U nu eens moest uitrukken, tegen een Inlandschen vijand bijvoorbeeld, zoudt U dan op die kankeraars durven vertrouwen? Zoudt u ze achter u durven laten staan in het veld?

— Beslist! zei de kapitein. Ik ben overtuigd dat de kerels zich g o e d zouden gedragen, als zij wat te doen kregen.

Wel... dit pleit toch ongemeen voor hen, zou ik zeggen. En het neemt veel van de hardheid van mijn oordeel over de zgn. Ngawi-klantjes weg. Het zijn *désoeuvrés:* de menschen hebben niet genoeg te doen en vervelen zich. Waarom leert men ze geen vak? Al maakten ze maar wegen, tegen goede belooning. Dat deden de Romeinsche soldaten ook wel.

Om mij zedelijk te verfrisschen ben ik toen naar de Kaderschool gegaan. Ik heb de klassen gezien waar onderofficieren en officieren les gaven, respectievelijk aan soldaten en gegra-

PERPUSTAKAAN NASIONAL

dueerden, en kreeg een voortreffelijken indruk van de inrichting. Militairen van goed gedrag die het aanvragen, worden na een klein examentje toegelaten tot de lessen,.... als er plaats is, natuurlijk. Ze leeren eerst voor korporaal, gaan dan naar de compagnie terug, om later, na zes maanden, een cursus te volgen voor sergeant. Bij uitzondering kunnen zij ook doorleeren tot onderofficier.

Er zijn hier in Tjimahi bij de 220 leerlingen, ten rechte 217, w.o. 75 Ambonneesche fuseliers, 18 idem korporaals, 12 Eur. onderofficieren, 19 idem korporaals en 25 inlandsche fuseliers.

Er is ook eene kookschool; de leerlingkoks, met hunne witte mutsen, maakten een prettigen, restaurant-achtigen indruk. En het leek mij goed om met die impressie naar huis te gaan.

XI.

Het in de *Nieuwe Soer. Crt.* van 17 dezer vermelde feit dat zich in de troepen-kampementen te Magelang eenige cholerageval len met doodelijken afloop hebben voorgedaan, geeft mij aanleiding even van mijn proggramma af te wijken, en éérst het water-schandaal daar te behandelen, hoewel ik het voor het laatst had willen bewaren.

Het geeft mij eveneens weer eene, ongezochte, gelegenheid tot wederlegging van Brandsteder's onbillijke uitspraak; dat zij, wier plicht het is om voor den soldaat te zorgen, (de officieren dus) ergelijk onverschillig voor zijn welzijn en gemak zijn. (Pag. 11, en elders).

Er was te Magelang gebrek aan bad- en waschwater voor de militairen. En reeds sedert 1908 werden door de militaire en geneeskundige autoriteiten pogingen in het werk gesteld om het garnizoen, toenmaals bestaande uit ± 4000 mannen, vrouwen en kinderen, ruimer van water te voorzien; de toestand werd toen reeds dringend en spoedeischend verklaard.

Voorgesteld werd eene waterleiding te doen aanleggen op kosten van het Departement van Oorlog en als *prise d'eau* daarvoor werd de aandacht gevestigd op eene fraaie bron met eene capaciteit van ± 3400 M^3 per uur, gelegen bij kampong Ngepos, dicht bij de kali Ello.

Later viel het oog op eene andere bron te K a r a n g n o n g k o, p.m. 9.5 K.M. van Magelang verwijderd, met eene capaciteit van 250 M^3 per uur.

„Nauwkeurige onderzoekingen" en „langdurige onderhandelingen" volgden. De Gemeente Magelang had ook dringend behoefte aan water, en ten slotte werd in 1910 beslist: dat het technisch werk van den aanleg der waterleiding van de thans definitief uitgekozen Karangnongko-bron door de Genie zoude geschieden, doch daarna voor gemeenschappelijke rekening in evenredige finantieele verhoudingen door het Departement van Oorlog en de gemeente in exploitatie zou worden genomen.

Ondanks de verschillende pogingen, sinds dat jaar gedaan om nu den aanleg tot eene spoedige uitvoering te brengen, o.a. ook verschillende malen op aandrang van militair geneeskundige zijde, waarbij vooral in 1915 gewezen werd op het „onrustbarend" toegenomen aantal typhus-patienten uit de kampementen, kwam de werkelijk méér dan noodige watervoorziening tot heden n i e t tot stand .... [1])

Den Overste Dr. H. M. Neeb, den Gewestelijk Eerst-aanwezend Offic. van Gezondheid, was dit natuurlijk een doorn in het oog.
ZEd. deelde mij o.m. het volgende mee:

„In de maand Mei jl. werd door mij nogmaals de aandacht gevestigd op de klachten van watergebrek, in het bijzonder van b a d w a t e r in de verschillende kazernes, later opnieuw gevolgd door een pleidooi voor eene urgente watervoorziening,

1) In 1915 niet, ondanks den aandrang van Generaal Van Rietschoten, toen Afdeelings-commandant, omdat er geen buizen te krijgen waren.

vooral toen zich een tweetal pestgevallen te Magelang hadden voorgedaan en deze plaats in September en October jl. door ernstige pesthaarden met groote stefte-cijfers vanuit de Noordelijke streken bedreigd werd en thans nog wordt; (Parakan, Temangoeng, Grabak enz., met hunne omgevende kampongs) van den 8sten October t.m. 28sten October stierven toch niet minder dan 289 menschen aan deze ziekte.

Is reeds onder g e w o n e omstandigheden zindelijkheid in de militaire hygiëne een groote, belangrijke factor, in tijden van *pestgevaar* is het nog urgenter te zorgen voor groote reinheid op lichaam, kleeding, haren, slaaptafels en hun toebehooren, terwijl het plicht is als tweede maatregel er voor te waken dat het verblijf in en het bezoek aan de omliggende kampongs door de kazerne-bewoners tot een minimum worde teruggebracht, zoo mogelijk geheel voorkomen. Doch niet alleen uithoofde van het gevaar voor pest, maar ook voor buiktyphus, dysenteriën, cholera en andere besmettelijke ziekten is het niet gewenscht dat militairen, vrouwen en kinderen in die kampongs onnóódig korteren of langeren tijd vertoeven, wanneer dergelijke aandoeningen aldaar voorkomen, of die kampongs daarvan verdacht worden; men mist daardoor op hen de zoo noodzakelijke hygiënische controle, die *in* de kampementen wel betracht kan worden.

Bestaat er nu gebrek aan bad- en waschwater in de kampementen, dan dwingt men de bewoners (sters) andere gelegenheden tot lichaams-reiniging, wasschen hunner kleeren enz., op te zoeken, welke dan natuurlijker wijze o.a. zeer gaarne gezocht en gevonden worden in de omliggende kampongs; men drijft dus deze persoon in de armen van de gevaren hierboven geschetst. Om dit te voorkomen moet men zorg dragen voor een ruimen aanvoer van bad- en waschwater *in* de militaire emplacementen, zoodat er geen aanleiding bestaat zulks er *buiten* te zoeken.

Thans is de toestand door het z e e r n ij p e n d tekort aan bad- en schoon waschwater zoodanig geworden, dat een deel

der kazernebewoners daartoe de zoogenaamde M a n g i s-leiding zelve gebruikt, eene irrigatie-leiding, die tusschen het officiers-kampement en de kazerne stroomt en feitelijk niet anders is dan een der open riolen van Magelang.

Of wel, men neemt het water dat daaruit wordt afgetapt, en dient voor waschwater in de kampementen, en in hetwelk de vrouwen ook herhaaldelijk hunne potjes en pannetjes reinigen, na hierin hun eten te hebben gereed gemaakt. Weer een ander deel gaat naar de omliggende kampongs of maakt gebruik van enkele spaarzame p a n t j o e r a n s, gelegen in een ravijntje achter de kazernes; andere militairen kunnen zich in het geheel niet baden, soms niet wasschen; de meeste dienstplichtigen laten hun kleeren buiten, particulier, wasschen, terwijl zij zelven buiten de kazerne baden.

Er dreigde een n o o d t o e s t a n d te ontstaan met een permanent karakter.

Er werd een onderzoek ingesteld, een overzichts-rapport opgemaakt, en er bleek overtuigend dat quantiteit èn qualiteit te kort schoten. Waar per dag ongeveer 1000 M³ bad- en waschwater noodig is, bleek dat de thans bestaande drie bronnen slechts in staat waren ongeveer 220 M³ (zak) water op te leveren.

Een nauwkeurig physisch, chemisch en bacteriologisch onderzoek bracht de schitterende kwaliteiten van het water uit de bron N g e p o s naar voren, daarnevens de meer dan treurige eigenschappen der drie andere, die thans de kampementen van water voorzien en feitelijk niet anders dan zakwater leveren, dat duidelijk de reactie vertoont van met faecale afvalstoffen verontreinigd te zijn.

Op grond van de bovenvermelde gegevens kwam dan ook de Gewestelijk Eerstaanwezend Genie-officier (Majoor Pasteur) tot de slotsom dat met de meeste urgentie tot eene „provisoire" watervoorziening diende te worden overgegaan en stelde hij

PERPUSTAKAAN NASIONAL

tevens in uitzicht, dat na bekomen machtiging tot den aanleg, deze in drie maanden tijd voltooid kon zijn, zoodat dan aan de watermisère in de kazernes en in het officiers-kampement een einde zou komen.

Aan dit Genie-rapport werd door den Gewestelijk Eerstaanwezend Officier van Gezondheid een medisch advies toegevoegd, waarin op grond van de reeds ontstane nadeelige gevolgen en die, welke met groote zekerheid alsnog in de toekomst verwacht mogen worden, eveneens met klem op den spoedigen aanleg dezer „provisoire" leiding werd aangedrongen, te meer waar na informatie bleek, dat eene voorziening met één gemeentenet, mits met spoed begonnen en met voortvarendheid afgewerkt, toch niet voor het begin 1912 gereed zoude kunnen zijn, indien geen tegenslagen werden ondervonden.

Dat een spoedige voorziening inderdaad noodig was, bleek reeds enkele dagen na de indiening der beide rapporten, toen zich een tweetal gevallen van cholera bij kampements-bewoners voordeden, waarvan de eene, eene militaire vrouw, daaraan is overleden.

De beide rapporten werden, nadat de Afdeelings-commandant (Generaal Kroesen) daaraan zijne onmiddellijke goedkeuring had gehecht, naar het Legerbestuur doorgezonden, hetwelk deze aangelegenheid met groote voortvarendheid in behandeling heeft genomen, zooals moge blijken uit een recent door den Gewestelijk Eerstaanwezend Genie-officier ontvangen t e l e g r a f i s c h e opdracht om alle benoodigde materialen, dienstig voor de bestrijding van het pestgevaar — waaronder ook de provisoire waterleiding ressorteerde —, van de beschikbare fondsen onmiddellijk aan te koopen, terwijl bereids de goedkeuring der Regeering was aangevraagd op het bedrag, dat voor die bestrijding noodig werd geoordeeld.

De buizen voor het leidingnet zijn thans reeds aangekocht; de pomp-installatie volgt, zoodat nu met reden verwacht mag worden dat het garnizoen te Magelang over drie maanden zijn eigen „provisoire" watervoorziening zal hebben verkregen, die ongeveer een *f* 68.000.— zal moeten kosten".

Tot zoover de inlichtingen van Dr. Neeb.

Het Leger-bestuur verdient voorzeker alle waardeering voor den spoed, waarmede het ook in deze aangelegenheid wederom voor de „gezondheidsbelangen" van den militair is opgetreden.

Maar ook de Militair Geneeskundige Dienst heeft zich duchtig geweerd.

∴

In de slot-artikelen dezer serie zal ik het nog hebben over Hygiënische Rapporten, door Overste Dr. Neeb bedacht, ter waarborg van de gezondheid in het kampement, en die — hoewel pas, en nog niet overal, ingevoerd — reeds veel verbetering in het hygiënisch leven van den soldaat hebben teweeggebracht.

Men zorgt wèl voor Jan Fuselier, al stelt hij het, misschien door onbekendheid met wat er voor hem gedaan wordt, niet altijd op prijs!

XII.

Ik nader het einde van de vrijwillig aanvaarde taak. Het is niet mijn doel geweest alle garnizoenen van Java te inspecteeren teneinde een indruk te krijgen van het leven van den soldaat — want waarom zou ik mij dan tot Java hebben bepááld? — ik streefde er naar om voor mijne lezers en mijzelven de vraag te kunnen beantwoorden: „Heeft Brandsteder waarheid of onwaarheid gesproken, toen hij beweerde: dat de Indische soldaat alleen de keuze heeft tusschen Ngawi of Tjimahi: tusschen het Straf-detachement en de Gevangenis".

Onwaarheid! roep ik uit. „*Goddank,* onwaarheid!" Maar na dien juichkreet past de erkentenis: niet heelemaal onjuist zijn de klachten door dien man geuit; zijne conclusie moge falen, sommige althans der feiten en toestanden waarop hij die baseert, kunnen niet worden weggeredeneerd.

Voor ik zelf mijne conclusies trek, wil ik evenwel nog op enkele dingen de aandacht vestigen.

Mij trof het dat vele soldaten er zoo s l o r d i g uitzagen. De veld-tenue *is* al niet elegant; de Japansche stof waaruit zij tegenwoordig wordt gemaakt, verkleurt na korten tijd door regen en zon tot een góór geelwit. Ook is het s n i t afschuwelijk: onderofficieren en soldaten zien er gelijkelijk als vogel-verschrikkers uit, zij mogen dan nétjes, of n i e t netjes op hun goed zijn. En het o p v o e d k u n d i g e eener nette kleedij wordt aldus, jammer genoeg, verwaarloosd.

De soldaten klaagden er tegen mij over dat zij slechts twéé p a k e a n s per jaar kregen, terwijl drie feitelijk het minimum is om behoorlijk voor den dag te kunnen komen, en in uniform gekléed te zijn bij de maaltijden.

Ik breng deze klacht over, zooals ze mij werd gedaan. Feitelijk vind ik het geval dat er over zoo iets geklaagd wórdt, verblijdend. Niet de r e d e n der klacht, natuurlijk. Maar er is stellig wat te beginnen met menschen die gaarne wat beter gekleed voor den dag zouden willen komen.

Dan wilde ik ook nog iets zeggen over de m i l i c i e n s.

Ik zag hunne kamers te Buitenzorg: zij zijn frisch en ruim, en zien er ietwat s t r e n g e r uit dan die der beroeps-soldaten: minder rommelig, maar ook minder gezellig, door de àfwezigheid van huishoudsters.

Ik proefde hun eten: het was i e t s beter, en meer gevarieerd dan dat der vrijwilligers.

Maar men legde mij uit dat dit kwam omdat bijna alle miliciens van Zaterdag-middag tot Maandag-ochtend met verlof gaan, en dus niet ten laste der menage komen.

Deze krijgt derhalve voor z e v e n dagen *vivres* etc. en behoeft slechts voor vijf dagen voeding te zorgen. Een groot verschil!

Badkamers, privaten, wasch-inrichting zijn goed; de beschikbare ruimte is voldoende.

Ik wilde hier intusschen iets zeggen dat mij misschien den toorn van alle weekhartige mama's in Indië op den hals zal halen, maar dat ik toch niet verzwijgen mag.

Het is dit: Wat goed genoeg is voor den milicien is daarom nog niet goed genoeg voor den vrijwilliger. Die moet het beter hebben, en niet slechter!

De milicien komt maar voor enkele maanden in dienst, heeft het vooruitzicht weldra weer in de burger-maatschappij terug te keeren; staat daar nog met één voet in; heeft in zijn garnizoen kennissen, of máákt kennissen, en is dus niet uitsluitend op de kaserne aangewezen.

De vrijwilliger is dat wèl: het kampement is zijn huis, hij moet er wonen, vele jaren lang, hij kent geen families waar hij zich des avonds kan ontspannen, ... welnu: dan moet *zijn* verblijf ook aan hoogere eischen van *comfort* voldoen. Ik geloof niet dat hier op logische gronden of uit een billijkheids-oogpunt iets tegen in te brengen valt.

In Djati-ngaleh wordt er rekening mee gehouden. Daar is voor elke compagnie eene eetzaal, tevens dagverblijf, lang 43, breed 12, hoog 5 meter. Eene ruime hal dus, stemmig *crème* geschilderd, met een mooien tegelvloer, stalen plafond, en verlicht met 18 lampen à 32 kaarsen.

Elke compagnie heeft een afzonderlijk ontspannings-lokaal.

Op de slaapzalen voor ongehuwden heeft de man eene bodemoppervlakte van 4½ [] Meter; de gehuwden 8 Mr. per paar. Er zijn goede, geriefelijke waschplaatsen, privaten met automatische waterspoeling, septic tanks; er is ook — vreemde lokaliteit in eene kaserne, als men er goed over nadenkt! — eene kraamkamer .... met het gewone euvel dat men de dames niet kan dwingen er gebruik van te maken!

(Tusschen haakjes: dat principe van persoonlijke vrijheid wordt wel wat al te ver doorgevoerd in het leger. Dr. Gerritsen te Magelang vertelde mij dat men de S-patiënten niet kon dwingen om injecties met n e o-s a l v e r s a a n toe te laten. Zelfs als een koorts-lijder geen kinine wil slikken, kan de behandelende arts hem daartoe niet noodzaken. En om een V-patiënt die niet w i l, b.v. dieet te geven teneinde hem te nopen om te doen wat goed voor hem is, zou heelemaal niet gaan, meende de dokter).

Zoo komen de kraamvrouwen zich m e e s t a l eerst als het te laat is, onder behandeling stellen. Het in Brandsteder's brochure met schelle kleuren geschetste tooneel eener bevalling in de kaserne, behoeft niet onwaar te zijn. Maar zoo het aldus gebeurd is, lag het aan de betrokkenen zelf; het Leger-bestuur treft ten deze geen verwijt.

In het oude, maar koele, ruime en luchtige Hospitaal te Semarang, (dat nog wel een paar jaar zal moeten meedoen, terwijl men het nieuwe op Djati-ngaleh bouwt [1]) hebben in de laatste maand 12 „militaire" bevallingen in de kraamkamer plaats gehad.

∴

Om nog even tot Djati-ngaleh terug te keeren: de inlandsche gehuwde onder-officieren krijgen ieder eene kamer van 5 × 5 Meter en eene voorgalerij van 5 × 2½ Mr. Twee gezinnen hebben te zamen één stel bijgebouwen. Ongehuwde Europeesche onderofficieren bewonen vier aan vier een paviljoen met vier kamers en eigen gemakken. Zij hebben een ontspannings-lokaal: 11 bij 7½ Meter, met buffet, en met afzonderlijke lees- en werkkamer.

Gehuwde Europeesche onder-officieren hebben twee kamers, plus eene gesloten voor- en achtergalerij, d.i. dus vier vertrekken, te zamen 8 × 9 = 72 [] Meter, met afzonderlijke bijge-

1) Daarna wordt het denkelijk Hulp-Stadsverband.

bouwen. (Een luitenant heeft vijf vertrekken en 152 [] Meter ruimte).

Men ziet het: dit alles ademt royaliteit en z o r g voor den soldaat.

En z o r g ook spreekt uit het door Overste Dr. Neeb bedacht en reeds in zijne afdeeling ingevoerd H y g i ë n i s c h R a p p o r t v a n h e t G a r n i z o e n, waarover ik het in een vorig artikel had.

Hierin moet worden geantwoord op vragen o.a. omtrent de ruimte in het kampement, de luchtverversching, den lichttoevoer, tocht, waterdichtheid van dak, wanden en vloeren, den toestand van arrest-lokalen, toevoer en afvoer van water, zindelijkheid, vuil-verwijdering, de omgeving van het kampement, stof, stank, ongedierte, de kwaliteit van dranken en spijzen in cantine en warongs, de menage, medicijnen, inentingen, chinineverstrekking, malaria, mijnwormziekte, etc. etc. etc.

Met toestemming van den Leger-commandant en den onmiddellijken chef van den wakkeren dokter heeft deze mij alle mogelijke inlichtingen verstrekt, over de water-voorziening te Magelang zoowel als over bovenbedoeld Hygiënisch Rapport.

Dit is dan eene poging om voor den g e z o n d e n soldaat te zorgen, hem gezond te h o u d e n. Indien het rapport behóórlijk wordt ingevuld, geeft het waarborgen dat alle maatregelen, daartoe strekkende, in acht genomen zullen worden. Eene krachtige, hygiënische c o n t r o l e wordt daardoor mogelijk, en men krijgt een overzicht van wat verbeterd moet worden en hoe dat geschieden kan.

De betreffende Off. van Gez. van het garnizoen vult het rapport in, nadat hij inspectie heeft gehouden, daarna komt het onder de oogen van den Korps-commandant, dan van den Pl. Mil. commandant, dan van den Gewestelijken eerst-aanw. Off. van Gezondheid, en eindelijk krijgt de Afdeelings-commandant

het. Zoodoende passeert het a l l e betrokken autoriteiten, en later kan niemand „onwetendheid voorwenden" omtrent bestaande onhygiënische toestanden.

— Het is pas in ééne Militaire Afdeeling ingevoerd, maar heeft, dank zij de medewerking van den Afd.-commandant, reeds vruchten voor het hygiënisch leven van den soldaat afgeworpen, zoo zeide Dr. Neeb mij.

En het ware te wenschen dat het Legerbestuur het stelsel voor alle afdeelingen voorschreef. Zulke overzichtelijke staten zijn d r i n g e n d noodig. Ook ter wille der uniformiteit!

***

U n i f o r m i t e i t. Ik heb daar een groot woord uitgesproken.

De uniformiteit ontbreekt al te veel in ons leger, getuige de volgende klacht, die ik in de aandacht der militaire autoriteiten aanbeveel.

Ik heb de Militaire Bakkerij te Tjimahi bezocht, waar 6 à 7000 broodjes per dag gebakken worden, bestemd voor de plaatselijke en omliggende garnizoenen, Soemedang, Garoet, Trogong etc. Om half acht 's morgens gaat het brood van dien nacht met een specialen wagen naar Weltevreden, komt daar 's middags om 4 uur aan, en is bestemd voor den volgenden morgen: dertig uur na het bakken. Heel versch zal het dan wel niet meer zijn, dunkt mij, maar de doctoren vinden oûbakken brood gezonder ....

Enfin: het brood is goed van kwaliteit en goed doorbakken. Het 40 man sterke personeel der bakkerij verstaat zijn vak. Vooral het beschuit--noodration was goed van smaak.

Maar nu de klacht.

De bakkers mopperen dat z ij niet om de drie jaar bevorderd worden. Een hunner, S, verdient nu al zeven jaar lang fl 2 60 per 5 dagen en 60 cts. per dag toelaag voor het zeer zware en afmattende werk.

Waarom wordt deze goede vakman en oppassende soldaat nu geen korporaal en sergeant. Waarom wordt de chef-bakker, een sergt. majoor, niet bevorderd?

G, een eerste klas helper-bakker, is z e v e n t i e n j a a r in dienst, staat nu al 5 jaar lang op de voordracht, ... en is even lang zonder straf. Hij is buiten de menage, en verdient per dag alles en alles fl 1.97, d.i. dus fl 14.— per week, plus vrij wonen. Ook in zijne gagements-regeling staat hij achter bij anderen.

Zulke goede vaklui kunnen elders meer verdienen, en de onbillijke regeling bevordert het verloop dier militaire werklieden.

O n b i l l i j k! Want bij denzelfden diensttak, dien der Intendance, maken schoenmakers en kleermakers wèl om de drie jaar promotie, of er plaats is of niet, terwijl de bakkers blijven wat zij zijn. Evenals de pyrotechnici. De geweermakers daarentegen worden weer wèl bevorderd. En zoo is er nergens gelijkheid. Tot schade van den goeden geest!

Ik heb daar te Tjimahi nog de veldbakkerijen gezien. Zij leken met hunne zwarte oven-muilen wel verschrikkelijke vernielings-werktuigen, bijna zoo gevaarlijk als de kanonnen van de 4e batterij „veld." A p r o p o s, dat zag er daar goed uit bij de veld, het verblijf der kanonniers-met-huishoudsters was een voorbeeld van geriefelijkheid en netheid, gelijk ik niet veel soldatenkamers gezien heb op mijne reis.

Wel was het 1e Depot Batajon te Bandoeng een voorbeeld van orde, maar de „huiselijkheid" ontbrak. En de andere soldaten zeiden bitter, toen ik over het mooie „dagverblijf" van dat bataljon sprak: „Ja, maar dat is ook het d e p o t; die lui komen pas aan, die moeten in goede luim gehouden worden. Maar kijk ò n s dagverblijf eens, je weet niet waar het méér op lijkt: op een stal of een ....!" En een soldatesk woord — niet onjuist — volgde.

Het is op meer verpoozings-lokalen toepasselijk.

Als men b.v.b. nagaat dat de toelage voor het „dagverblijf" van het detachement cavalerie te Djocdja 104 gulden p e r j a a r bedraagt, dan kan ook de leek begrijpen dat daarvoor niet veel te hebben is.

Een slecht verlicht hokje, zindelijk, maar zonder eenig het minste *comfort*. En de cavaleristen moeten zich daar verpoozen van het oponthoud in kamers die op goed-geschrobde maar ongeriefelijke s t a l l e n gelijken ....

Welk een bestaan, hoe kaal, hoe dor, hoe vreugdeloos!

Neen, er blijft nog wel wat te doen tot veraangenaming van het Indische soldatenleven!

Gij kunt dit reeds mijn eind-indruk noemen.
In een slot-artikel zal ik morgen mijne conclusies meer gedetailleerd mededeelen.

XIII *(slot)*.

De bundel mijner aanteekeningen doorloopende, treft mij eene klacht uit Magelang, uit het P r o v o o s t h u i s.

Daar zitten menschen soms 3, 4, tot 6 maanden en langer, en hebben n i e t s te doen. Afleiding, door w e r k, bestaat voor hen niet.

De inlanders, een 35 man, ontvangen onderwijs in lezen en schrijven; de Europeanen: ± 15, doen niets. Lectuur is er weinig, Pa van der Steur zendt — welmeenend — wat vrome tractaatjes, maar die vallen niet erg in den smaak,... 'n paar oude boeken uit de Cantine, uit- en stukgelezen, en 'n enkele courant, 4 of 5 dagen oud, dat is alles.

Zondags komt de Heer Van der Steur de arrestanten bezoeken, van 5 tot 6 uur n.m., en brengt dan van zijn armoedje eenige versnaperingen mee; kinderen uit zijne inrichting zingen een liedje..... dat ééne uurtje per week is een lichtpunt in hun duister bestaan.

O, het zijn geen brave jongens. Er zijn zelfs moordenaars bij..... die samen zitten met lui die wegens desertie, kleine diefstallen, dienstweigeren zijn opgesloten en hunne straf afwachten.

Het schijnt niet te k u n n e n — vanwege de „reglementen" zeker — dat die gevaarlijke individuen afzonderlijk worden opgeborgen — in cellen — en, na hunne veroordeeling door den krijgsraad, in de Centrale Gevangenis te Semarang een onderdak vinden, totdat de bekrachtiging van hun vonnis door het Hoog Militair Gerechtshof veroorlooft om hen naar Tjimahi over te brengen.

Zou daar nu n i e t s aan te doen zijn?

Het is voorgekomen dat er tegelijk waren: één die tot den strop, één die tot den kogel, en één heerschap dat tot 15 jaren gevangenis was veroordeeld.

Deze individuen gaven niets om hun leven, noch om dat van anderen. En men kan zich — wellicht! — voorstellen welk eene *terreur* zij in het Provoosthuis uitoefenden.

Ook deze misstanden waren met wat goeden wil gemakkelijk uit den weg te ruimen.

Waarom nog niet geheel bedorven menschen noodeloos aan geestelijke besmetting blootgesteld? Men zondert lijders aan infectueuze krankheden immers ook af?

En is voorkomen van misdaad niet beter dan .... straffen?

***

Zoo ook is v o o r k o m e n van een oproerigen geest beter dan het bevredigen er van.

Men kan natuurlijk maatregelen nemen tegen de schreeuwers, men kan opruiers als Brandsteder het land uitzetten.... en behoort dat zelfs te doen. Maar de onbevangen toeschouwer

dient zich af te vragen: zouden de verbeteringen, en de vóórgenomen verbeteringen, er gekomen, zijn, in studie zijn genomen, indien er gééne agitatie was geweest?

Ik geloof het niet. Ik geloof dat men er dan op bezadigde wijze aan zou hebben gedacht .... en dat er voorlóópig niets zou zijn gebeurd. Er gáát eene groote stuwkracht uit van toorn en ontevredenheid, wanneer zij tot sterke uiting komen, en die stuwkracht was hier noodig.

Laat ons erkennen dat, nu de logge machine eenmaal in beweging *is* gekomen, zij ook niet gemakkelijk weer tot stilstand zal worden gebracht.

Wij zijn langzaam, wij Hollanders, máár wij zijn grondig en zelfs geneigd tot overdrijving van die deugd. Wij hebben den soldaat jaren lang laten wonen in onmogelijke hokken.... nu worden er kasernes voor hem gebouwd die wel op jongedames kostscholen lijken....

Dat hindert niet: ten deze geldt het woord: Beter te veel dan te weinig! waar zoo veel onverschillige verwaarloozing moest worden ingehaald.

Maar de nuchtere opmerker vraagt:

„Indien men er wat vlugger bij was geweest, indien men zich niet had laten dwingen, gelooft Ge niet dat men dan met minder had kunnen volstaan, terwijl nu het meerdere zelfs ternauwernood bevrediging schenkt?"

Het voorbeeld van de Marine is ten deze welsprekend.

Intusschen, mijne kritiek betreft veel meer het verleden dan het heden. Het Leger-bestuur van thans wil het goede, terwijl ik geene woorden van lof genoeg heb voor de stoere werkers van den Geneeskundigen Dienst: Dr. Neeb. Dr. van Gulik, Dr. Van Genderen Stort, Dr. Gerritsen, Dr. Arends .... *j'en passe et des meilleurs.*

De Generaal Van Rietschoten, eindelijk, is eene nobele figuur, een kaerel uit één stuk, rechtvaardig en vaderlijk voor zijne jongens: een man, een soldaat, en een leider van mannen.

Ik weet dat ik den Generaal geen genoegen doe met dezen publieken lof; hij is te bescheiden om dien te wenschen, maar ik gevoel behoefte om uiting te geven aan mijne bewondering voor de stalen werkkracht, de toewijding, de goedheid des harten, en het helder inzicht van den Generaal. Hij is eerlijk, hij is onbevreesd, hij gaat recht door zee!

Ik wensch den soldaat geluk met zulk een verstandig en humaan chef; hij doet beter op dezen te vertrouwen dan gehoor te verleenen aan *louche* inblazingen van menschen die gaarne misbruik zouden willen maken van zijne goede zaak, om er hunne eigen duistere belangen mee te dienen.

***

En hier kom ik aan het moeilijkst gedeelte van mijne taak: het richten van een woord tot de soldaten zelve.

Ik heb mij veel moeite voor hen gegeven; ik heb mij eene afmattende reis voor hen getroost; ik heb durven zeggen wat ik tegen sommigen hunner had,... ik heb óók niet geaarzeld om hunne partij op te nemen tegen machtiger dan ik. Dat doet een vriend! En deze vriendschap geeft mij recht van spreken.

De soldaat is dikwijls een groot — en stout — kind.

Hij verwacht alles van zijne chefs,...: die moeten hier voor zorgen, en dáár aan denken... en hij vergeet dat hij zelf een *fond* van — ongebruikte — energie in zich heeft dat, mits goed aangewend, hem kon helpen in den strijd tegen de verdrietelijkheden van zijn eentonig en soms zoo vreugdeloos bestaan.

Waarom léért hij niets tijdens zijn diensttijd; waarom verlaat hij veelal den dienst even onbruikbaar, of althans: min-

PERSUITGAAN NOSTOMO

bruikbaar voor de burger-maatschappij als toen hij er in kwam? Zijne militaire plichten laten hem héél wat uren per dag — en ik spreek hier ook voor de onder-officieren — waarom worden die meestal doelloos verlummeld, in ledigheid en erger!

Indien dan mijn aandrang en die van welmeenende medestanders op het Leger-bestuur dit gevolg had: dat den minderen militair gelegenheid werd geboden om een vak te leeren, zou hij van de hem gegeven kans gebruik maken? Ik vrees van neen! Hoe weinigen zijn het, die zich opgeven voor de Kaderschool, terwijl de anderen liever „kankeren" over hun treurig lot, of er een borrel tegen aan-gooien, in plaats te pogen aan de niet al te zware voorwaarden tot toelating te voldoen.

Of zij dan niet w e t e n dat een sergeant een beter bestaan heeft dan een fuselier? Natuurlijk weten zij dat wel. Maar het is werkelijk verbazend te bemerken hoe weinig f u t er bij velen in-zit. Zij laten zich leven, zij drijven den stroom af, willoos en doelloos.

De soldaat heeft te weinig te doen! De ledigheid speelt den duivel met hem. En het bewijs? Alle officieren die ik er over sprak, geven hem d i t testimonium: „Kankeren en mopperen is hem aangeboren; ontevreden en rumoerig zijn ze b ij n a àllen, onbetrouwbaar is er nagenoeg geen één. Laat hem te velde moeten trekken: gij zult verbaasd staan in den garen, gewilligen, opgeruimden Hollandschen jongen van heden, den vervelenden, recalcitranten lijntrekker van gisteren te herkennen.

Of liever: n i e t te herkennen.!"

Daar zit dus een goede kern in onze jongens. En ik wilde dat ik de pen van een R u d y a r d K i p l i n g had,.... welk een *Soldiers Three* ware er van den Nederlandsch-Indischen soldaat te schrijven! Ik heb typen gezien die niet behoeven onder te doen voor de onsterfelijke trits: Mulvaney, Learoyd en Ortheris.

Maar zou men belangstelling voor zulk een boek voelen? Dat is het zwakke punt: het gebrek aan waardeering, oorzaak van het verschrikkelijk isolement waarin de soldaat hier leeft. Indien wij burgers dan tot hem zeggen: „Ga niet naar gelegenheden waar Gij u verlaagt, waar Gij schade toebrengt aan Uwe gezondheid, en lichaam en ziel beide bevuilt".... laat ons dan tegelijk zorgen dat andere plaatsen voor hem openstaan. Niet alleen „Militaire Tehuizen"...! Hoe goede bedoelingen ook bij de oprichting daarvan hebben voorgezeten, zij zijn te gewild, te.... hoe zal ik het zeggen? te nederbuigend. Jan *is* soms een kind, maar hij wil niet als een kind behandeld worden.

Wat mankeerde aan ons leger tot dusver?

Zorg — èn hóóger plichtgevoel — van de militaire autoriteiten, belangstelling en waardeering van de zijde der burgerij.

Het eerste euvel is verdwenen: er wordt door de Chefs krachtig gewerkt aan verbetering van het materieele lot van den soldaat, en weldra zal dat niet veel meer te wenschen overlaten.

Maar nu het tweede, het ergste kwaad! Het helpt niet veel of men den soldaat lekkere soep geeft,.... en voortgaat hem als een uitgestootene, een paria te behandelen.

Hieraan kunnen de Officieren niets doen; in die „leger-toestanden" moet door de Burgerij verbetering worden gebracht.

De soldaat dient mee te werken, natuurlijk. Maar hij is trotsch en schuw.

Het is aan ons om hem het eerst de hand toe te steken.

K. WYBRANDS.

Weltevreden, Oct./Nov. 1919.

PERPUSTAKAAN NASIONAL RI.

SUHARTI WAHYUNINGSIH
Tanggal
Ttd

PERPUSTAKAAN NASIONAL

PERPUSTAKAAN NASIONAL

PERPUSTA